

k n i h y a s p o l o č n o s ť

K & S

d r u h ý r o č n í k

2 0 S k

2 0 K č

11/ 2005

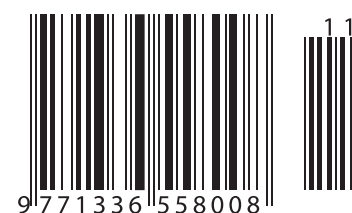

	Od mýtu k logu: cesta zarúbaná? Je ilúziou očakávať, že nám mýty nahradí veda.		Spomienky na súčasnosť Proces spomínania je reflexiou meniacou sa v čase a priestore.		Cesta do hlbín spoločnej duše Prečo je potrebné ochraňovať krajinu okolo nás?		Iné, ale aj tak naše Aj proces kultivovaného sebapoznávania má svoj čas.
--	---	--	---	--	---	--	--

Ladislav Kováč: Od mýtu k logu: cesta zarúbaná?	2
Monika Vrzgulová: Spomienky na súčasnosť	3
Barbora Černušáková: Dlh horší ako smrť	4
Katarína Zavacká: Z dejín občianskej spoločnosti	5
Michal Šmigel: Terra incognita	6
Miroslav Tížik: Charita v dobe médií	7
Katarína Hradská: Hľadanie (židovskej) identity	8
Ivan Žucha: Dve „fundamentálne“ diela o psychoterapii	9
Juraj Šebesta: Einsteinov odkaz ľudstvu i ľuďom	10
Jan Stejskal: Cesta do hĺbiny spoločnej duše	11
Lubica Lacinová: Príliš ľudský čarodejník	12
Marta Stachová: Iné, ale aj tak naše	13
Michal Ač: Wichterle v televízi? Ani jako sexuálny maniak.	14
Vladimír Petrík: O láske a národe v časoch štúrovcov	15
Celoživotní sprievodcovia Igora Kapišinského	16

Barbara Kwieska, bez názvu, 2004 – 2005

Spomienky na súčasnosť

no nás však spája: my, ktorí putujeme na cintoríny, sa (aspoň formálne) hlásime k rovnakému kultúrnemu kódu. Spomíname, rekapitulujeme, je tu čas na ohliadnutia, ale aj na rodné historiky, spomienky a príhody, ktorých znalosť dáva zúčastneným pocit spolupatričnosti, blízkosti. Na takýchto stretnutiach je príležitosť spomínať, oporašovať rodinné histórie, a tak do budúcnosti získať kľúč na riešenie otázok typu: kto som, čo ma formovalo, kde je moje miesto v skupine a v spoločnosti, ako ma vníma okolie a prečo. Odpovede sa môžu meniť, modifikovať, komplikovať či zjednodušovať aj v závislosti od toho, ako sa človek vyvíja, socializuje, dozrieva.

Spomínanie na konkrétnych ľudí a cez nich aj na dobu, v ktorej žili, nie je iba prvoplánové vyvolávanie zážitkov z pamäti. Je to proces, v ktorom sa spomienky navzájom spájajú či kombinujú, a zároveň sa porovnávajú a vyhodnocujú cez našu dnešnú skúsenosť. Individuálna pamäť je aj sociálnou. Nezanedbateľnú úlohu tu hrajú emócie, naše momentálne osobné dispozície, ako aj vonkajšie okolnosti. Často stačí vôňa, melódia a spustí sa, akoby z archívneho záznamu, spomienka, ktorá v danom konkrétnom okamihu nesie určitý špeciálny odkaz. Pomáha nám porozumieť prítomnosti. Spomienky pamätníkov, životné príbehy známych osobností, alebo nám blízkych ľudí, predstavujú histó-

oficiálnej verzii s tou subjektívnou nanovo pre seba vytvárame interpretáciu vlastnú, ktorá sa stáva súčasťou nášho názoru na našu minulosť i prítomnosť.

Spomínanie je teda súčasťou konštruovania vlastnej identity, potvrdzovaním našej spolupatričnosti k určitej skupine (príbuzenskej, profesijnej, rovesníckej, záujmovej, etnickej). Každý proces spomínania je reflexiou meniacou sa v čase a priestore. Je prejavom individuálnych dispozícií, ale aj súhrnom kolektívnych ideí, ktoré máme spoločné s členmi vlastnej rodiny, či iných skupín, ktorých súčasťou sme. Medzi kolektívne idey patria aj predstavy (obrazy) „o sebe“ a o „tých druhých“, stereotypné tvrdenia a mýty.

Práve mýty sa u nás dostali do centra verejnej diskusie odborníkov (hoci mnohí z nich sa venujú tejto problematike sústredene a dlhodobo). Debaty na stránkach časopisov, kniha s odbornou tematikou (Mýty naše slovenské), držiac sa medzi najpredávanejšími titulmi, a najnovšie aj výstava Slovenský mýtus o tom svedčia. Pojem mýtus sa dnes používa vo veľmi rôznorodých významoch: od pôvodného označenia magických, hrdivých príbehov o bohoch a o vzniku sveta až po číre výmysly.

Mýty má vo svojej pamäťovej databáze každý, pri vhodnej situácii ich používa a je okolím pochopený. Mýty ako viac či menej iracionál-

národa a aj dnes. Táto vlastnosť mýtov bola a je pozitívne využívaná, ale aj zneužívaná – politikmi, ideológmi, vodcami. Dá sa tomu zabrániť, ak áno ako? Autori knihy Mýty naše slovenské sú prvolezcami, ktorí práve tým, že ukázali mechanizmy vzniku a používania mýtov, prispeli k ich demýtizácii. Napriek tomu si nemyslím, že ak ľudia budú poučení o tom, čo mýty predstavujú, ako vznikajú, budú voči nim odolnejší. Ako tiež neplatí, že „objektívna interpretácia minulosti zníži negatívnu silu mýtov“. Objektívna, resp. správne interpretovaná minulosť totiž neexistuje, obraz minulosti je vždy iba jej konštrukciou (individuálnou či skupinovú). Mýty sa dotýkajú ľudí cez ich emócie, oslovujú ich iracionálnu časť, preto racionálne poznanie mýtov asi nebude zaručenou vakcínou. Rovnako vedomosti o zneužívaní mýtov v našej

to. So závisťou som si spomenula na výstavu, ktorú som mala možnosť navštíviť vo Varšave koncom 90. rokov minulého storočia. Mala názov Poliaci a Nemci (alebo nejaký v tom zmysle). Tie vzťahy sú (podobne ako napr. slovensko-maďarské) zatažené množstvom stereotypov a mýtov. Expozície boli plné mladých ľudí, ktorí s chuťou a záujmom využívali interaktívne kóje plné rôznorodých, plastických informácií. V porovnaní s týmto zážitkom sa mi Mýty slovenské zdajú premárnenou šancou, ako vziať ľudí bez rozdielu veku do živej výstavy.

Mýty, rovnako ako dejepisectvo, predstavujú dve strany jednej mince – dve formy spomínania na minulosť, majúce dokonca v 19. storočí spoločný epizódny flirt v podobe mytologickej školy v európskej historiografii. Obe majú svojich obdivovateľov, vy-

V porovnaní s varšavskou výstavou o poľsko-nemeckých vzťahoch sa mi Mýty slovenské zdajú premárnenou šancou.

nedávnej minulosti (mýtus slabého, porobeného národa – trpiteľa, mýtus plebejskosti, či mýtus sociálne spravodlivej beztriednej spoločnosti pod vedením komunistov) ešte nezaručia, že sa história nebude opakovať. Prístup k informáciám je potrebné doplniť o kritické myslenie a vnímanie problémov v širších kontextoch, potom sa recept na odolnosť voči manipulácii (aj mýtmi) začína črtat v konkrétnejších obrysoch.

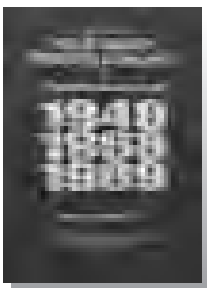
Vizualizáciu slovenských mýtov predstavuje v širokej koncepcii spoločná aktivita dvoch vrcholných národných inštitúcií – SNG a SNM. Rozsiahla výstava, tematizovaná pojмами, charakteristikami či symbolmi slovenskosti vyznieva však skôr ako akademický sumár národných stereotypov o Slovákoch a ich symbolického stvrnenia. Otázkou zostáva, komu je určená, kam je nasmerovaná – dovnútra alebo von? V jednom i druhom prípade však v expozícii chýba kvalitný zrozumiteľný vysvetľujúci a analyzujúci text – pre obyvateľov Slovenska rovnako ako pre cudzinca. Text komunikujúci s vystavenými dielami, približujúci kontext ich vzniku, a zároveň odrážajúci súčasné poznanie moderných vzdelaných odborníkov. Možno som občasť výstavy navštívila v nereprezentatívnom čase (v nedeľu poobede) a masy návštevníkov prichádzajú inokedy, no expozície závali prázdno-

znávačov i kritikov. Ak chceme, aby naša minulosť mala pre nás význam, ktorý vieme zhodnotiť v prítomnosti a ďalej ho používať, musíme mať na zreteli oba tieto spôsoby. Aby si napokon naši súčasníci – moderní Slováci – napríklad mohli vybrať, ktorí Slováci sú ich predkovia. Tí z konceptu Jána Baltazára Magina (z roku 1722), podľa ktorého boli spolu s Maďarmi rovnocennými spolutvorcami Uhorského štátu, alebo Slováci – obeť tisícročného maďarského útlaku – ako ich po prvýkrát vykreslil Pavol Jozef Šafárik v 20. rokoch 19. storočia. Oba koncepty okrem priepastného rozdielu v sebaobrazie Slovákov delí aj odlišná historická doba vzniku, na čo by moderný (rozumej vzdelaný) Slovak tiež nemal zabudnúť.

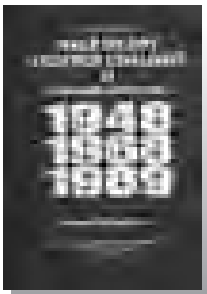
Pokým budú ľudia žiť v spoločnosti, skupinách, komunitách a tieto budú štruktúrované, bude tu stále prítomná potreba s niekým/niečím sa identifikovať a od niekoho/niečoho sa práve v tej chvíli odlišovať. V tomto procese sa ako evergreeny budú objavovať aj mýty. Veď napokon, mýty sa tvoria neustále, aj v súčasnosti. Nedávno v médiách odznel z úst vlastného tvorca mýtus o naozajstnom otcovi národa, aj našej mladej republiky. Prídu aj ďalšie pokusy. Či sa ujmú, záleží na tom, koho oslovia, kto si čo pamätá a na čo si spomína.

Monika Vrzgulová

- ▲ Zuzana Profantová (ed)
- ▲ Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a) Slovensku po roku 1948, 1968, 1989 I.
- ▲ Ústav etnológie SAV, Ústav pamäti národa 2005
- ▲ 283 strán
- ▲ 589 Sk (spolu I. a II. diel)

- ▲ Zuzana Profantová (ed)
- ▲ Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a) Slovensku po roku 1948, 1968, 1989 II.
- ▲ Ústav etnológie SAV, Ústav pamäti národa 2005
- ▲ 193 strán
- ▲ 589 Sk (spolu I. a II. diel)

- ▲ Slovenský mýtus (katalóg k výstave)
- ▲ Kurátori: K. Bajcurová, K. Čierna, P. Hanáková, A. Hrabušický, E. Kurincová, A. Kusá, P. Maráky, M. Mitášová, D. Poláčková
- ▲ SNG 2005
- ▲ 27 strán
- ▲ 45 Sk

Spomienky pamätníkov, životné príbehy známych osobností, alebo nám blízkych ľudí, predstavujú históriu s tvárou, s konkrétnym osudom.

riu s tvárou, s konkrétnym osudom. To, že o takéto subjektívne podania životných osudov či krátkych epizód zo života, je v našej spoločnosti záujem, dokazujú tak aktivity médií (projekt denníka SME, spomienkové stĺpčiky v regionálnej tlači), ako aj odborníkov. V súčasnosti sa k čitateľom dostáva odborná publikácia pod názvom Malé dejiny veľkých udalostí. Je výsledkom medzinárodnej spolupráce vedcov snažiacich sa zo zorných uhlov svojich disciplín skladať mozaiku 20. storočia, zachytenú v pamätiach spomínajúcich. Čitateľ má možnosť zoznámiť sa s osobnými interpretáciami pamätníkov, ktorí sa vyjadrujú k niektorým medzníkom moderných dejín Slovenska (ale aj Česka, Poľska i Maďarska): k odsunu nemeckých obyvateľov z našej krajiny po druhej svetovej vojne, reflektujú komunistický puč v roku 1948 a jeho dopad na stredné vrstvy, okupáciu vojskami Varšavskej zmluvy v auguste 1968, zaujímavé sú aj výsledky výskumov orientované rodovo – na ženy a ich sebareflexie v 20. storočí. Záujem vzbudzujú zamyslenia a úvahy nad možnosťami metódy ústnej histórie a kvalitatívnymi rozhovormi vôbec.

Hovorí sa, že bez poznania minulosti nemôžeme pochopiť našu prítomnosť. Databáza vedomostí o našej minulosti sa neustále prehodnocuje, dopĺňa a reviduje. Súčasný výskumy historikov i sociálnych vedcov prinášajú nové informácie, poznatky, pohľady z nových uhlov. Na osobné interpretácie historických udalostí, subjektívne prežívanie, malé dejiny na pozadí tých veľkých je zameraná metóda ústnej histórie (oral history), resp. biografická metóda. Cez subjektívne rozprávania sa opäť dostávame k histórii (krajiny, národa, regiónu, mesta, rodiny...) a v konfrontácii

ne, citovo podfarbené, často veľmi zjednodušené predstavy (o pôvode vlastnej či cudzej skupiny, o jej minulosti i súčasnom fungovaní) sú ľahko zrozumiteľné a dokážu osloviť masy. Prečo? Mobilizácia skupiny, masy bola a je ich hlavná úloha – v prehistorických spoločnostiach, rovnako ako v procese konštruovania moderného

Marko Vrzgula, Mosty (Švédsky), 2005

Na začiatku novembra sa na Slovensku začína malé „šťahovanie národov“. Aj nezasvätený pozorovateľ by určite rýchlo prišiel na to, že ľudia s nákladmi vencov a kvetov putujú k hrobom svojich príbuzných a priateľov. Mŕtvi (predkovia) v histórii ľudstva zohrávali vždy istým spôsobom kľúčové úlohy, či už sa ich živí (potomkovia) báli a uplácali ich pravidelnými darmi, alebo s nimi priateľsky komunikovali a čerpali z ich poznania silu pre svoj ďalší život. Novembrové sviatky zosnulých majú na každého z nás iný vplyv. Jed-

Dlh horší ako smrť

integrovat, a tak sú odkázaní žiť v sociálnom vylúčení, tieto dni dodávajú obzvlášť hrozivú príchuť. „Trh vedie k stratégii pevnosti. Znamená to, že ak nedokážeme rýchlo zdokonaľiť technológiu a zabrániť ďalšej ekologickej degradácii, možno očakávať, že o dvadsať rokov budú vylúčením zo systému trpieť dve tretiny obyvateľov tejto planéty.“ Výsledkom stratégie nebude len pevnosť, ale čosi oveľa horšie. Obraz života detí imigrantov na parížskom predmestí, aký v roku 1995 ponúkol režisér Mathieu Kassovitz vo filme Nenávisť, je obrazom dnešného Paríža.

Ak pátrame po príčinách, prečo sa čoraz viac ocitáme v situáciách ako z krutého filmu, budú nám knihy Susan Georgeovej užitočným sprievodcom. Ekonómka a analytička Transnational Institute sa venuje najmä skúmaniu dlhu takzvaných rozvojových krajín. Napriek zdeformovanému vnímaniu „chudobnej Afriky“ tu život miestnych elit pripomína skôr život vyššej strednej vrstvy Západu či Severu. Naopak, život na mnohých západoeurópskych či severoameri-

nóm Svetovej banky v rokoch 1997 až 2000 opisuje svoje skúsenosti zo zavadzania takzvaných programov štrukturálnych úprav. Ide o eufemizmus pre vysoké úrokové miery, úsporný rozpočet, jednostrannú liberalizáciu obchodu a privatizáciu verejných služieb, ktoré vedú k masovej nezamestnanosti a neustále sa znižujúcim mzdám. Skúsenosti zhrnul v roku 2002 v knihe Globalizácia a jej odporcovia, názov veľmi presne preložený do češtiny ako Jiná cesta k trhu. Stiglitz bol svedkom katastrofálnych dôsledkov ekonomickej globalizácie na rozvojové krajiny. „Verím, že globalizácia má potenciál zlepšiť život všetkých. Na to, aby sa tak stalo, sa však musí radikálne zmeniť spôsob, akým je riadená.“ Áno, riadená. Medzinárodný menový fond (MMF) a Svetová banka sa totiž, píše Stiglitz, stali akýmiisi misionárskymi útvarmi, ktoré vstúpajú „neposlušným“ chudobným krajinám predstavy o tom, ako má trh fungovať. A chudobné krajiny počúvajú, pretože za bez ich pôžičiek a grantov nezaobídu.

Podľa Stiglitz sa Medzinárodný menový fond a Svetová banka stali misionárskymi útvarmi, ktoré vstúpajú „neposlušným“ chudobným krajinám predstavy o tom, ako má trh fungovať.

kých predmestiach je oveľa menej vzdialený životu v slumoch rozvojového sveta, ako by sme si želali.

Georgeová sa k štúdiu dlhu dostala cez skúmanie hladu a chudoby. Práve dlh je totiž kľúčovým faktorom, ktorý k nim vedie. V roku 1987 vyšlo prvé vydanie knihy Osud horší ako dlh. Ide o slovnú hračku odkazujúcu na „Osud horší ako smrť“, ako zvykne polícia označovať situáciu unesených a kruto týraných detí. Georgeová – strohá ekonómka so zmyslom pre iróniu – nepreháňa. Opis života v krajinách, pre ktoré sa stal dlh osudom, naznačuje, že si nemohla zvoliť presnejší názov. Úsporné opatrenia, po ktorých vlády siahajú v dôsledku zahraničných dlhov, postupne, no nezadržateľne ničia ich obyvateľov. Hoci miliardy pôžičiek nezmenili a ani nezmenia ich život k lepšiemu, musia si „utáhať opasky“ a „podstupovať obeť“, lebo vlády sú povinné svoje dlhy splácať. Prítom k nim často viedli investície do zle naplánovaných a zle postavených projektov. Model, ktorý rozvoj stotožňuje s rastom bez toho, aby si položil otázku „rast čoho?“ alebo „rast pre koho“, poznamenáva Georgová, dáva v týchto krajinách absolútnu prednosť industrializácii pred potravinovým zabezpečením. Modernizácia je čarovným slovíčkom, pod ktoré možno skryť zničenie životného prostredia, miestnych farmárov, čohokoľvek.

Výsledkom je hlad – krajiny sa v dôsledku takzvaných rozvojových projektov stávajú čoraz závislejšími od dovozu potravín a „ľudia, ktorí sa nestanú spotrebiteľmi v rámci globálneho trhu, nebudú mať jednoducho čo jesť“. Iným výsledkom je militarizácia – masy ubiedených ľudí sú náchylné na revoltu. Ozbrojené sily sú v treťom svete častejšie použité na potlačenie domáceho odporu ako v konfliktoch za hranicami.

Fundovaní kritici receptov na lepší život a rozvoj z dielne medzinárodných finančných inštitúcií sa stávajú čoraz početnejšou skupinou. Prominentné miesto medzi nimi však zaujíma Joseph E. Stiglitz, nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu – a predovšetkým insider. Hlavný eko-

verí v neomylnosť trhu. Podľa Keynesových predstáv mal fond korigovať zlyhania trhu – vyvíjať na vlády tlak, aby udržiavali vysokú zamestnanosť a poskytovali úvery tým vládam, ktoré nedokázali zabezpečiť zdroje na krytie verejných výdavkov. Dnešný fond však verejným inštitúciám neverí a jeho bôžikom je práve trh. Stiglitz však upozorňuje, že do jeho fungovania zasahuje aj tak (zo svojich „ideologických“ dôvodov). Jeho opatrenia situáciu spravidla ešte zhoršujú. Paušálny protekcionizmus sa veľmi neosvedčil a krajiny boli napokon dotlačené do rýchlej liberalizácie. „Boli prinútené otvoriť svoje trhy dovážaným tovarom, v súťaži s ktorými slabé domáce odvetvia veľmi nemohli súťažiť, čo malo katastrofálne sociálne aj ekonomicke dôsledky.“

odporúčaní počet ľudí v krajine žijúcich pod hranicou absolútnej chudoby vzrástol zo 7 miliónov v roku 1980 na 8,7 milióna v roku 1987.

Stiglitz činnosť MMF hodnotí z pohľadu zvnútra inštitúcie, Georgeová z pohľadu analytičky, ktorá sa pôvodne venovala problému hladu a chudoby. Vďaka tomuto sociálnemu kontextu nadobúda problém ľudskú tvár – čitateľ sa dozvedá o desiatistoch učiteľov, ktorí v Zaire (dnešná Konžská demokratická republika) ovládanom diktátorom Mobutuom, prišli vďaka realizácii odporúčaní fondu o prácu. O rodinách, ktoré jedia len každý druhý deň, a o ľuďoch, ktorí po šiestej večer nevychádzajú do ulíc, lebo tam hliadajú vojaci platení tak miserne, že si „privyrábajú“ okradaním ľudí, ktorých majú chrániť.

Banka a fond, ktoré veria v jediné riešenie – trh, nás tak úspešne vedú do pevnosti, ktorá bude obklopená miliónmi vylúčených, hladných, zúfalých a veľmi, veľmi nahnevaných.

Georgeová aj Stiglitz upozorňujú, že v tzv. rozvojových krajinách k nijakému rozvoju nedochádza. Naopak. Príjem na hlavu v najchudobnejších krajinách počas 90. rokov ešte väčšmi klesol. Stratégie Medzinárodného menového fondu vytvorené v mene ekonomickej efektívnosti, píše Georgeová, sú nielen sociálne škodlivé, ale aj ekonomicke iracionálne. Krajina poslúchne odporúčania fondu a banky a začne hospodárstvo orientovať na export, pričom zanedbá výrobu pre domáci trh. Výsledkom je prudký pokles zamestnanosti, ale aj zníženie miezd, ktoré musia obstáť v globálnej konkurencii. V snahe ako-tak udržať sociálny zmierny (Georgeová uvádza príklad Maroka zo začiatku 80. rokov) zavedie dotácie na potraviny. To však nie je správny prístup! Cena má byť tvorená trhom, všetky umelé opatrenia sú škodlivé a treba ich odstrániť, volá MMF. Po vypočítaní jeho

Banka a fond, ktoré veria v jediné riešenie – trh, nás tak úspešne vedú do pevnosti, ktorá bude obklopená miliónmi vylúčených, hladných, zúfalých a veľmi, veľmi nahnevaných.

Súčasnú politiku smerujú k čoraz väčšej sociálnej polarizácii, presúvaniu bohatstva smerom nahor a čoraz väčšiemu a fatálnejšiemu ničeniu životného prostredia. Georgeová varuje, že skutočným výsledkom „stratégie pevnosti“ je, že za jej hradbami budú umierať milióny ľudí. Pre predstaviteľov medzinárodných finančných inštitúcií to neznamená nevyhnutne nový ani šokujúci fakt, no nie je to ani dôvod, pre ktorý by boli ochotní stratégiu meniť. Pre mnohých ľudí – v pevnosti či mimo nej – však takáto stratégia nie je riešením a napriek hĺbke súčasnej krízy v nej vidia príležitosť pre začatie práce na ekonomicke spravodlivejšom modeli.

Barbora Černušáková

- ▲ Joseph E. Stiglitz
- ▲ Jiná cesta k trhu
- ▲ Preklad Jan Placht
- ▲ Prostor 2003
- ▲ 403 strán
- ▲ 638 Sk

- ▲ Susan George
- ▲ A Fate Worse Than Debt
- ▲ Penguin Books 1988
- ▲ 300 strán
- ▲ 17,95 USD

Oskár Čepan (1925 – 1992), 4. septembra 1963, GJK, 9.XII.2005 – 29.I.2006

Z dejín občianskej spoločnosti

- Marie Dohnalová
- Antropologie občanské společnosti
- Akademické nakladatelství CERM a Nauma 2004
- 164 strán
- 280 Kč

- Jaroslav Malina (ed.)
- Panorama biologické a sociokulturní antropologie 17. Občanská společnost: Minulost - současnost - budoucnost.
- Nauma 2003
- 271 strán
- 200 Kč

Skôr ako som otvorila dve publikácie o antropológii občianskej spoločnosti, pozrela som sa do malého albumu môjho otca z rokov 1930 – 1932. Mladý slovenský devätnásťročný muž urobil dokument o svojom spoločenskom živote. Jeho ohniskom bola športová činnosť v Sokole. Okrem toho Sokol organizoval divadlá, výlety, bály, skrátka spoločenskú životosť na dedinách a v mestečkách. Jeho súčasťou bolo členstvo, volené výbory s pokladníkmi a kontrolórmí, teda so všetkým, čo je na fungovanie spolku potrebné. Táto dobrovoľná, nevyberová organizácia bola pravým „školiacim pracoviskom“ na budovanie demokratického štátu a občianskej spoločnosti (a vždy pri nástupe totality medzi prvými zakázaná).

Otcove spomienky v rozhovoroch patrili i dodýchavajúcemu životu „kasín“, ktoré boli pre každé uhorské mestečko významným centrom „nóblí“ mužskej spoločnosti. Po vzniku československého štátu začali na Slovensku pomaly strácať na význame. Nastupujúce masarykovské „plebejstvo“ spoločnosti, aj s rovnoprávnymi ženami s volebným právom, otvorilo na Slovensku okná i dvere novým formám spoločného, a tým aj spoločenského života. S týmito reminiscenciami som siahla po knihách a začítala sa do tých častí, o ktorých čosi viem, a to o občianskych právoch a slobodách, o formujúcej sa občianskej spoločnosti v Rakúsko-Uhorsku a v Československu.

Jedným z predpokladov spolkovej činnosti na širšom základe je jazykové právo a jeho dosah na školstvo. S hnutím za jeho zakotvenie v rakúsko-uhorskom štáte mali svoje mnohoročné skúsenosti tak Česi, ako aj Slováci. Tí prví úspešné, tí druhí nie.

Uhorské zákonodarstvo uznávalo na základe zákonného článku 44/1868 jedine uhorský politický národ, čo by samo osebe nebolo chybou, keby súčasne nebola v praxi uhorskej vnútroštátnej politiky popieraná samotná existencia nemaďarských národov/etník. A to i napriek tomu, že bola uznaná nemaďarská materinská reč a národnosť jednotlivých členov uhorského – maďarského politického národa. V súlade s koncepciou jednotného politického národa sa napríklad nepripúšťalo pomenovanie nejakej inštitúcie prívlastkom označujúcim národnosť. Nariadenie č. 1508/1875 B. M. síce pripúšťalo

národnostné kultúrne a náboženské spolky, ale výslovne zakazovalo národnostné politické spolky. Práve z pozície tohto zákazu používala uhorská vládna moc jeho kritériá i voči nemaďarským politickým stranám. Počas parlamentných volieb mohli nemaďarské politické strany vystupovať a usporadúvať predvolebné zhromaždenia, no v čase medzi voľbami bola ich činnosť prísne zakázaná.

V oboch publikáciách sa o antropológii slovenskej spolkovej činnosti v Uhorsku píše nielen veľmi málo, ale navyše sú uvedené zavádzajúce informácie. Fakt, že cirkev (katolícka) zriaďovala na Slovensku charitatívne sociálne ústavy pre chudobných, lazarety a špitály, vyplýval z povinnosti kláštorov a v prípade, ak ich neplnili, tak ich zrušil už Jozef II. a ich financovanie presunul do štátneho náboženského fondu. Súčasne Dohnalová pri výpočte spolkov uvádza, že v roku 1878 bolo mnoho židovských spolkov. Židovské náboženstvo bolo recipované až zák. čl. 42/1895. V roku 1869 bol panovníkom potvrdený len organizačný štatút uhorských a sedmohradských židovských náboženských obcí. Takže zrejme išlo o tieto, resp. o pohrebné bratstvá. V súvislosti s uvádzaním počtov titulov slovenskej tlače je nevyhnutné vyhodnotiť ako dlho a v akom náklade vychádzali. Inak sa jeden časopis, pre cenzúrne zákazy štyrikrát premenovaný, ráta ako štyri paralele vychádzajúce tlačoviny. Nie je od veci tiež sledovať ich vydavateľa, ktorým boli často vládne agentúry, a hoci slovenskojazyčné, mali ďaleko od „nezávislých“.

Uhorské zákonodarstvo uznávalo jedine uhorský politický národ, čo by samo osebe nebolo chybou, keby súčasne nebola v praxi popieraná samotná existencia nemaďarských národov/etník.

V stiahoch o spolkovej činnosti chýba zmienka o rastúcej alfabetizácii obyvateľstva v dôsledku zavádzania povinnej školskej dochádzky, stredného, odborného a univerzitného školstva. Narastajúca vzdelanosť vplývala na rast záujmových spolkov, odborových organizácií a postupne s vývojom parlamentarizmu i na rast politických strán a rozširovania volebného práva. Občianske práva a slobody sa premietli do zamerania spolkov. Autorka síce uviedla, že sa objavili i spolkové organizácie bezvercov – Svaz proletárskych bezvercov, ale že existovala významná organizácia medzinárodného rozsahu – Volná myšlienka –, ktorá usporiadala dokonca v Prahe dva svetové kongresy v rokoch 1907 a 1920 a medzinárodný kongres v roku 1936, to opomenula. Po roku 1945 už Volná myšlienka obnovená nebola, pretože všetky takéto spolky sa museli zjednotiť do Svazu občanů bez vyznání, ktorý bol zrušený v roku 1952.

Ďalšie moje pripomienky sa týkajú úseku Česká občanská společnost – stručná historie (Panoráma, Karl Müller). Autor vychádza pri formovaní českej národnej spoločnosti v Rakúskej monarchii koncom 18. a začiatkom 19. storočia z faktu, že nemeckojazyčné obyvateľstvo bolo historicko-kultúrne, hospodársky i politicky napojené na nemecký priestor, čo vytváralo podmienky na ďalšie národnostné diverzifikácie habsburskej monarchie. Tento faktor bol podľa autora v podmienkach českých krajín umocnený agrárnym charakterom českej spoločnosti, „jakýmsi venkovským apartheidom“, v ktorom sa české etnikum dlho nachádzalo. Zrejme autor nevezal na zreteľ, že Nemecko ešte dlho nebolo zjednoteným a aj tamojší priestor, s ktorým rakúski Nemci pri-

chádzali do styku, bol na rôznej úrovni vývoja a taktiež mal dlhý agrárny charakter. Nakoniec, ešte v bitke pri Sadovej prehralo v roku 1866 Rakúsko s Pruskom a nie s Nemeckom. Je pravda, že Marx a Engels považovali v roku 1848 Čechov (aj Slovákov) za degenerovaných a neschopných pozitívneho vývoja, ale ďalší historický vývoj ukázal, že s nimi to také zlé nebolo. Mám pochybnosti o autorovom tvrdení, že v dôsledku nedostatočnej identifikácie českej spoločnosti so štátom sa nezriedka praktikovala politika pasívneho odporu a politika nezodpovednosti voči štátu a voči spoločnosti v českých krajinách. Myslím si, že vo vedomí českej spoločnosti rezonovalo české kráľovstvo, navyše, ak sa dal ešte niektorý rakúsky panovník korunovať aj za českého kráľa. Tým tu musela nastať určitá schizofrénia vo vzťahu k štátu. Na politiku pasívneho odporu dlho vplývala aj neexistencia parlamentu, resp. neskôr postupné formovanie podmienok zastupiteľského systému.

Neviem, čo presne bolo na strane 206 v českom vydaní Biedy malých národov východnej Európy od Istvána Bibóa, na ktorú sa autor odvoláva, ale v zrkadlovom slovenskom vydaní sa zaoberal samourčovací právom. Uviedol, že „otázka neznie tak, z čoho máme toto právo vyvodit' a akou morálnou argumentáciou ho máme zdôvodnit', ale tak, či je vhodné na to, aby v strednej a východnej Európe nastolilo poriadok“. Bibó považoval samourčovací právo za vhodné na to, aby jeho prostredníctvom mohli ľudia prejavit' zmenu svojej národnej príslušnosti. Ale

livú moc zo súhlasu ovládaných.“ (Baker, Ray, Stannard: Woodrow Wilson a úprava sveta. Podľa neuverejnených a osobných prameňov, Praha, 1925) Wilsonov štátny tajomník Lansing krátko po príchode na mierovú konferenciu do Paríža v roku 1919 povedal: „Čím viac premýšľam o prezidentovom vyhlásení o práve na samourčenie, tým viac som presvedčený o nebezpečenstve, ktoré vzniká, ak vkladáme takéto myšlienky do myslí niektorých plemeňov. Musia sa stať základom nemožných požiadaviek na mierovom kongrese a vyvolať zmätky v mnohých krajinách. ...Toto heslo je

zavádzaním je tvrdenie (Panoráma), že zástupcovia Nemcov neboli povolaní do revolučného Národného zhromaždenia v roku 1918, ktoré prijalo v roku 1920 československú ústavu, a preto sa na jej tvorbe a hlasovaní nemohli zúčastniť. Českí poslanci revolučného Národného zhromaždenia, ktoré vzniklo z Národného výboru, boli v parlamente zastúpení ako reprezentanti politických strán. Automaticky tam boli prevzatí poslanci zvolení za české krajiny do rakúskeho snemu vo voľbách v roku 1911. Poslanci nemeckých politických strán však túto možnosť odmietli a ostali v ra-

Marx a Engels považovali v roku 1848 Čechov (aj Slovákov) za degenerovaných a neschopných pozitívneho vývoja, ale ďalší historický vývoj ukázal, že to s nimi také zlé nebolo.

jednoducho nabité dynamitom. ... Aké nešťastie, že bolo vôbec kedy vyslovené! Čo biedy v budúcnosti spôsobí.“

Karel Müller uvádza, že „i keď československé zákonodarstvo dávalo všetým občanom menšín plnú občanskú právu (ovšem pouze jako jedincům), nemohlo to nic měnit na tom, že právo menšín na seburčení ve státoprávním smyslu jim bylo mírovou konferencí v Paříži odepřeno“. S týmto tvrdením nie je možné celkom súhlasiť, pretože v hlave VI. československej ústavy z roku 1920 je prevzatý záväzok podľa Saint Germainskej zmluvy uzatvorenej medzi spojenými mocnosťami a Československom o ochrane menšín národných, náboženských a rasových, čo boli kolektívne práva. Akýkoľvek spôsob násilného odnárodňovania bol zakázaný a zákon mohol vyhlásiť takéto konanie za trestné. Čo sa týkalo nástupníckych štátov, ich hranice (okrem územia Slovenska) kopírovali podľa možnosti ich pôvodné historické hranice. Na mierovej konferencii sa bral zreteľ aj na predchádzajúci vzťah porazených štátov k svojim menšinám. V tejto súvislosti je podstatné pripomínať, že všeobecné volebné právo bolo v Maďarsku zavedené až v roku 1946 (sic!). Československí Maďari ho mali o vyše 20 rokov skôr.

Menšiny boli síce podľa autora v Československu chránené, ale nepodielali sa v správach štátnych záležitostí, ani nedostali samosprávu. Účasť na správach štátnych záležitostí záležala v parlamentnej demokracii od výsledkov volieb a vzhľadom na tie sa do československej vlády už v roku 1926 dostali predstavitelia dvoch nemeckých politických strán. Taktiež zastávali funkcie podpredsedov poslaneckej snemovne a senátu a mali svoje poslanecké kluby. Ďalším autorovým

kúskom parlamente. Zotrvali tam až do podpísania mierových zmlúv, a tým sa vylúčili z možnosti účasti na príprave a schvaľovaní československej ústavy. Aby naplnili počet 256 poslancov, stanovený dočasnou ústavou, vyslali politické strany ďalších svojich reprezentantov, ktorí boli za poslancov kooptovaní. Za Slovensko mohli byť podľa výsledkov volieb do uhorského parlamentu v roku 1910 vyslaní len traja poslanci. Ďalší boli kooptovaní, a pretože nereprezentovali politické strany, sústredili sa v Klube slovenských poslancov. Do tohto klubu museli byť pribraní aj viacerí Česi, aby doplnili kvótu, ktorú Slovensko dostalo, ale nedokázalo ju naplniť. Tvrdenie autora, že nemecká otázka v Československej republike „se tedy zdá být v první řadě problémem zásadní revize ústavy, ke které však chyběla ochota na české a umírněnost na německé straně“ nasvedčuje, že nemá nijaké znalosti o európskom ústavnom vývoji aspoň od začiatku 20. storočia, ignoruje vzory, ktoré československá ústava z roku 1920 prevzala, a zrejme sa neobťažoval dôkladne oboznámiť s československou ústavou. Privítala by som, keby pri tak závažnej kritike na adresu ústavy dodatočne predložil relevantné zásady, na základe ktorých mala byť podľa neho československá ústava v roku 1920 vypracovaná. Podotýkam, že musia vychádzať z dobovej európskej a vnútroštátnej politickej situácie.

Z uvádzaných častí týchto publikácií nemám dobrý pocit. Podľa zámeru editora, vysloveného v úvode Panorámy, učebné texty v tejto podobe „umožní snadno publikovat revidovaná a doplněná vydání těchto modulů“. Čím skôr sa tak stane, tým lepšie.

Katarína Zavačká

Barbara Kwieska, bez názvu, 2004 – 2005

Terra incognita

Už samotný fakt, že v priebehu 20. storočia územie patrilo do viacerých štátnych útvarov a malo v nich rozličné postavenie, spravidla nie vždy také, ako si želalo jeho obyvateľstvo, je sám osebe veľavravný. Do roku 1918/1919 patrilo Uhorsku, v ktorom nemalo osobitné štátotvorné postavenie, skôr naopak, jeho rusínske obyvateľstvo bolo v bezprávnom postavení. Po vzniku Československa sa stalo oficiálne jeho súčasťou a to až do rozpadu republiky 14. marca 1939. Dva dni (14. – 15. marca 1939) existovalo ako samostatný suverénny štát, ktorý však zanikol v dôsledku okupácie horthyovským Maďarskom. Pod jeho kontrolou pretrvalo do jesene 1944 (oslobodenie sovietskou armádou). Potom prežilo obdobie od jesene 1944 do 29. júna 1945 (podpisanie československo-sovietskej dohody o odstúpení územia – pripojenia k ZSSR), respektíve do 6. januára 1946 (keď uvedená zmluva vošla do platnosti), počas ktorého de iure patrilo oslobodenému a obnovenému Československu a de facto Sovietskemu zväzu. Od 6. januára 1946 sa Podkarpatská Rus stala súčasťou sovietskej Ukrajiny a tým aj súčasťou ZSSR, v roku 1991 súčasťou samostatnej Ukrajiny.

S prechodmi podkarpatského územia z jedného štátneho útvaru do druhého súviseli aj zmeny jeho názvu: v Uhorsku – Uhorská Rus, v zlomových rokoch 1918/1919 Ruská Krajina, v Československu Podkarpatská Rus, počas krátkeho obdobia autonómie a samostatnosti vystupovalo ako Karpatská Ukrajina a ako súčasť ZSSR bolo Zakarpatskou Ukrajinou, respektíve sa nazývalo Zakarpatská oblasť Ukrajinskej SSR. Zaujímavým momentom však bolo, že ani príslušnosť do toho-ktorého štátneho útvaru, ani rýchlo sa meniaci názov neprispeli k zlepšeniu ekonomického postavenia obyvateľstva, ktoré zhruba po 50. roky 20. storočia žilo na tomto území len vo veľmi skromných, ba až núdzových podmienkach, kde bieda i nedostatok a podvýživa boli pokladané za normálny jav. Aj keď patrilo územie k ZSSR, životná úroveň obyvateľstva naďalej očividne zaostávala. To isté sa dá povedať aj o súčasnej situácii v oblasti, ktorá je súčasťou nezávislej Ukrajiny, deformovanej prežitkami socializmu. Komplikácie spôsobuje aj nedostatok pracovných príležitostí a s tým súvisiace javy hľadania zamestnania v iných oblastiach Ukrajiny.

Ešte aj v súčasnosti je ťažké presne určiť, akú významnú úlohu zohrala Moskva v prvej fáze odtrhnutia Podkarpatskej Rusi od Československa. Bola to iniciatíva miestnych komunistov, vysokých spravodajských dôstojníkov Červenej armády, akcia ukrajinskej vlády alebo dvojité hra Stalinovho kabinetu?

ny alebo v zahraničí, rozmach čiernej ekonomiky a pod.

Všetky uvedené momenty, ale aj mnoho ďalších dejinných skutočností a epizód, nájdeme v knihe Podkarpatská Rus. Ivan Pop v nej nielen načrtnol dejiny územia, a to od obdobia praveku až po súčasnosť, ale v zaujímavej forme dokázal podať aj všetky dôležité udalosti spojené s podkarpatským (zakarparatským) regiónom, ktoré navyše nútia čitateľa hlbšie sa zamyslieť nad problematikou jeho dejín. Dokonca aj samotný fakt, že dejiny tohto územia vyšli v edícii, ktorá podáva históriu štátov – stojí za povšimnutie.

Ivan Pop nielen opísal, ale vo viacerých momentoch aj poukázal na dôležité súvislosti jednotlivých rozhodujúcich udalostí vývoja územia, pričom všetky obdobia dejín rovnomerne rozložil v texte. Pomerne dobre autor spracoval obdobie éry socializmu a najnovšie udalosti spred niekoľkých rokov poznačené snahou o autonómiu územia v medziach nezávislej Ukra-

jiny, čo pre slovenského čitateľa (a to napriek tomu, že ide o susednú krajinu) bude pomerne novou a najmä zaujímavou informáciou.

Nemenej pozoruhodne autor hodnotí osud samotného rusinizmu. O obyvateľoch územia Podkarpatska sa inak ako o Rusínoch vo svojej knihe nezmiňuje. Teda úplne ignoruje názov Ukrajinci. Poukazuje aj na to, že vláda Ukrajinskej SSR rusinizmus neuznávala a problémy s identifikáciou rusínskeho obyvateľstva dokonca mala a aj má vláda súčasnej Ukrajiny. Vysvetlenie tejto situácie – problému s národnou identitou Rusínov – sa nie-

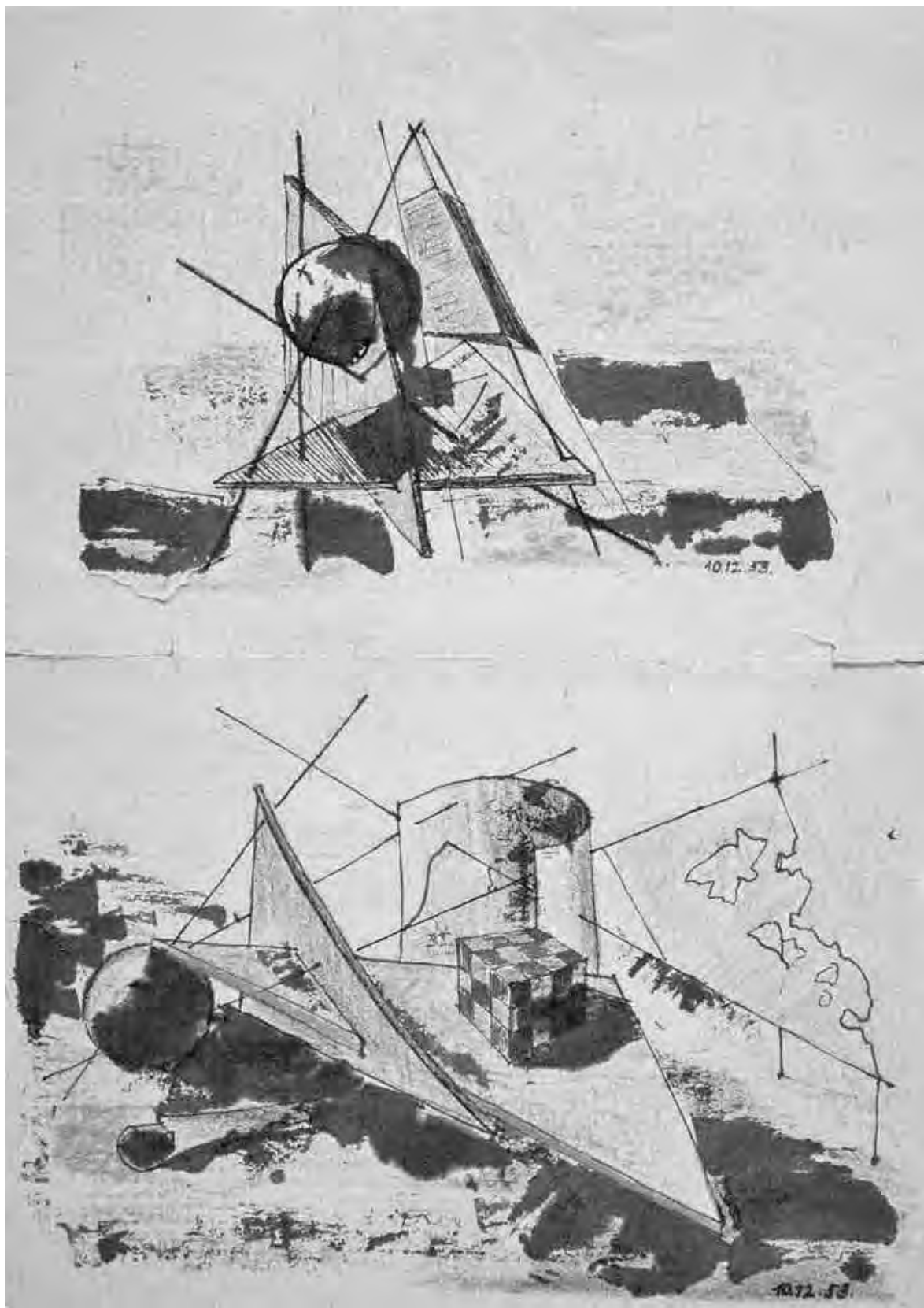
kedy môže zdať zložitá, ale jeho korene sa dajú identifikovať jednoducho. Vo svojej dobe komunista Klement Gottwald vyslovoval výhrady voči tzv. rusinizmu ako výplodu maďarizácie. Pravdepodobne aj z toho dôvodu, že už v roku 1924 Komunistická internacionála definovala Rusínov ako súčasť ukrajinského národa. Tento názov sa v komunistickom hnutí ujal natrvalo, ale kulminačne sa prejavil a presadzoval najmä po roku 1945 zrušením rusínskej národnosti na Podkarpatsku, ktoré sa stalo súčasťou ZSSR, v juhovýchodnom Poľsku a nakoniec na severovýchodnom Slovensku. Je potrebné si uvedomiť fakt, že hlavne pre československých komunistov bola ukrajinská orientácia obyvateľstva Podkarpatska a severovýchodného Slovenska jedinou aktuálnou a prípustnou, keďže iné stanovisko by odporovalo oficiálnemu stanovisku Komunistickej internacionály a (čo je najdôležitejšie) spochybňovalo by oprávnenosť odstúpenia Podkarpatskej Rusi Sovietskemu zväzu. Škoda, že Ivan Pop toto vysvetlenie vo svojej knihe neuviedol a samotný problém okolo tzv. Rusínov – Ukrajincov bližšie nerozobral, a to aj z dôvodu jeho aktuálnosti ako na Podkarpatsku (Zakarparatsku), tak aj v prípade východného Slovenska.

Samotný proces, ktorý viedol k odstúpeniu Podkarpatska, autor vykresľuje pomerne jednoznačne. Vidí za tým predovšetkým Stalinove ambície na ovládnutie (anexiu) územia formálne patriaceho Československu, ktoré by

mu zabezpečilo toto strategicky významne územie a tým uľahčilo nástup v západnom smere a kontrolu strednej Európy. Napriek tomu, podľa môjho názoru, ešte aj v súčasnosti je ťažké presne určiť, akú významnú úlohu zohrala Moskva v prvej fáze odtrhnutia Podkarpatskej Rusi od Československa. Bola to iniciatíva miestnych (podkarpatských) komunistov, vysokých spravodajských dôstojníkov Červenej armády, akcia ukrajinskej vlády alebo dvojité hra Stalinovho kabinetu? Jasno do celej situácie vnesie už len otvorenie ruských (sovietskych) utajených archívov pre vedeckých bádateľov, respektíve čitateľa budú odkázaní na vytvorenie vlastného názoru na túto historickú (žiaľ, neprehľadnú) záležitosť. V každom prípade je potrebné súhlasiť s autorom knihy, že Československo ako víťazný štát druhej svetovej vojny na prekvapenie vyšiel z vojny územne oslabený (čo nie je obvyklým prípadom v medzinárodnom práve a praxi) práve vďaka anexii Podkarpatska Sovietskym zväzom.

Knihou Ivana Popa (ako sa to dnes stáva zvykom) česká historiografia opäť pokrýva potreby (aj) slovenského čitateľa. Navyše môže poslúžiť i ako sprievodca pre návštevníkov dnešnej Zakarpatskej oblasti Ukrajiny – v závere knihy sú uvedené aj užitočné informácie pre turistov túžiacich spoznať územie, súčasť bývalého medzivojnového Československa, ktoré je pre mnohých ešte stále terra incognita.

Michal Šmigel

Oskár Čepan (1925 – 1992), 10. decembra 1953, GJK, 9.XII.2005 – 29.1.2006

- ▲ Ivan Pop
- ▲ Podkarpatská Rus
- ▲ Libri 2005
- ▲ 192 strán
- ▲ 315 Sk

Dejiny Podkarpatskej Rusi – územia ležiaceho v srdci Karpatského oblúka, ktoré bolo súčasťou Československa v prvej polovici 20. storočia, nepatria medzi všeobecne známe, azda s výnimkou jeho odstúpenia v prospech ZSSR, respektíve sovietskej Ukrajiny v prvých povojnových rokoch.

Problematika dejín Podkarpatska (z pohľadu Moskvy a Kyjeva – Zakarpatska) nie je na Slovensku dostatočne rozpracovaná, o nič menej popularizovaná. V období po druhej svetovej vojne sa v Československu účelovo ignorovali dejiny tohto najvýchodnejšieho územia bývalej republiky, ktoré patrilo k najchudobnejším oblastiam zataženým biedou, nedostatkom, ale aj negramotnosťou. Pritom Podkarpatská Rus mala veľký význam práve vo vnútropolitickom dnaní. Už len tým, že formálne existovala ako autonómna súčasť republiky, nepriamo podporovala slovenské autonomistické hnutie, bola objektom záujmu maďarského, ale aj poľského iredentizmu atď. Málokto z oblasti Európy prešla v priebehu polstoročia (1918/1919 – 1946) takým zložitým a rozporuplným vývojom ako územie nazývané počas existencie prvej Československej republiky Podkarpatskou Rusou.

Charita v dobe médií

- Luc Ferry
- Človek - Boh alebo Zmysel života
- Preklad Barbora Láštivová, Martina Šimová
- Agora 2003
- 181 strán
- 630 Sk

- Dušan Ondrušek, Ján Mihálik (ed.)
- Počasie je také, aké si ho urobíš. Rozhovory s ľuďmi, čo nemyslia len na seba
- Združenie PDCS 2003
- 152 strán
- 210 Sk

na to, k akej komunite alebo skupine patrí. Deklarácia ľudských práv dnes v západnom svete nahradila univerzalizitu kresťanstva. Postupne vznikol odklon od pôvodného, náboženstvom udržiavaného imperatívu pomoci druhým. Nová etika sa mierne posunula smerom k predstave „nedovoľ, aby druhým robili to, čo by si nechcel, aby robili tebe“.

Luc Ferry považuje za začiatok masovej „charitatívnosti“ koniec 60. rokov minulého storočia, keď sklamané „deti kvetov“ zanevrelí na logiku revolúcie a vzbury ako spôsobu politického ovládnutia štátu a tým odmietli aj revolučnú logiku, ktorá sa vysmieva súcitu a charite. Neoliberálna politika na Slovensku, ktorá slovo revolúcia nahradila označením reforma, rovnako pohŕda odkázanými a slabými. Po krachu revolučného nadšenia sa ciele aj hodnoty v spoločnosti presmerovali, no nie naspäť ku kresťanskej tradícii. Počet prívržencov revolúcie a politických horlivcov sa odvtedy v západnej Európe len znižuje, podobne ako aj počet kresťanov. Naopak, počet nevládných charitatívnych organizácií

charitatívnosti a pomoci druhým upozorňuje aj sociologička Zuzana Kusá, podľa ktorej rozpad systému sociálnej pomoci štátu na Slovensku bol aj o odmietnutí princípov prerozdelenia, ktorý vychádzal práve z idey pomoci druhým. Odmietnutím inštitucionalizovaného systému pomoci vznikla situácia, keď mnohí prerozdelenie, darovanie a pomáhanie vnímajú ako niečo nemorálne a škodlivé. Akoby sme si týmto kazili charakter.

Podľa rastu súm, ktoré sa v zbierkach vyzbierajú, ani mocensky presadzované hodnoty nedôvery voči druhým potrebu pomáhať nevykorenili. S pribúdajúcim množstvom chudobných a inak postihnutých, ktorých procesy transformácie chrlia, pribúda aj podujatí zameraných na pomoc pre nich. A pribúda aj počet ľudí, ktorí sú ochotní pomáhať. Dôležitá je však zmena foriem pomáhanie. Z pôvodne anonymných spôsobov, keď sa postihnutí nemuseli doprosovať o pomoc konkrétnemu človeku, lebo mu pomáhali (aj pri ochrane vlastnej dôstojnosti) neosobné inštitúcie sociálneho systému, sme postupne prešli k odkázanosti na štedrosť konkrétnych sponzorov. Štát odmieta podporovať verejné inštitúcie, ktorých cieľom by bolo dlhodobopomáhať riešiť problémy, ktoré nie sú odstrániteľné jednorazovou finančnou podporou. Namiesto vytvorenia servisu pre odkázaných občanov, vládni činitelia nechali túto sféru voľnému trhu, čím zároveň umožnili z utrpenia urobiť aj predmet obchodu a zisku. Odkázaných a ich blízkych posúva štát svojou ignoranciou do pozície pro-

ní a zodpovedností, ich vlastná sociálna sieť ich podrží a nepustí ich vtedy, keď nevláda. Pomoc zo strany verejných inštitúcií ich chráni od nutnosti nahaňovať ruku a prosíkať o pomoc. Aj anonymné a inštitucionalizované formy pomoci, ktoré sú u nás čoraz viac oslabované, sú užitočné a citovo šetrné voči tým, ktorí pomoc potrebujú. Zuzana Kusá považuje za správne stavať cez rieky aj mosty, nielen sa spoliehať na dobrosrdečných prievozníkov. Medzi takými prievozníkmi totiž nie sú iba dobrosrdeční ľudia, ale občas aj ziskuchtiví špekulanti. A práve špekulantstvo a profitovanie na utrpení

mediálnymi hviezdami. Sú z nich charitatívni profesionáli a charita sa stáva ich živnosťou. Prestávajú žiť pre charitu, už žijú z charity. Toto čaro každej inštitucionalizácie a profesionalizácie ohrozuje princípy fungovania charitatívnych inštitúcií. Mnohé z nich odmietajú zo svojich peňazí platiť manažérov a rôznych prostredníkov, radi by boli, aby ich pomoc smerovala priamo k tým, ktorí ju potrebujú. Práve z týchto dôvodov sa niektoré charitatívne a dobrovoľnícke organizácie vyhýbajú kontaktom s médiami a sústreďujú sa viac na priame, peniazmi nesprostredkované zapojenie ľudí do pomoci iným

Pre medializáciu považujú mnohí kritici charitatívne podujatia za službu politike a existujúcim mocenským štruktúram.

druhých je jedným zo silných faktorov, ktorý odrádza od angažovania sa ľudí v humanitárnych a charitatívnych akciách. A tak napriek rastúcemu významu charitatívnych akcií silnejú voči nim aj odmietavé a nepriateľské reakcie. Tak ako pri mobilizácii verejnosti na pomoc sú najúčinnnejším prostriedkom médiá, práve ony dokážu vyvolať aj najväčšiu mieru lahostajnosti a nedôvery voči utrpeniu, dokážu stierať hranice medzi tým, čo je iba šou, zábava, škandál, a tým, čo je realita.

Charita ako živnosť a televízne sviatky Najmä televízia je v súčasnosti hlavným spojencom humanitarnej pomoci. Obrazovky umožňujú charitatívnym organizáciám na seba upútať pozornosť a tak získať legitimitu. V súvislosti s charitou je na médiách kritizované a zároveň rozporuplné, že posilňujú aureolu a slávu tých, ktorí v nich vystupujú. Toto vyvoláva aj rozpoltenie v tábore charitatívnych organizácií, ktoré kvôli rýchlemu a účinnému mobilizovaniu peňazí, materiálnej alebo aj ľudskej pomoci, angažujú do kampaní známe osobnosti. Pre ne to nie je čistá nezištnosť – vzájomne si s médiami posilňujú a prenášajú svoje kvality a auru. Najatá mediálna alebo politická hviezda sa vystupovaním na charitatívnych akciách stáva sama humánnejšou a žiarivejšou. Práve pre medializáciu považujú mnohí kritici charitatívne podujatia za službu politike a existujúcim mocenským štruktúram.

Ferry uvádza, že aj mnohým charitatívnym organizáciám prekáža, že namiesto pomoci trpiacim pomáhajú posilňovať slávu slávnych a vplyvných, dokonca niektorí z najaktívnejších charitatívnych a humanitárnych pracovníkov sa postupne tiež stávajú

a na budovanie sociálnych sietí ľudí, ktorí sú napriek nezájmu médií a bez vidiny zisku schopní a ochotní zapojiť sa do pomoci druhým. Ferry upozorňuje, že je vždy dôležité brať do úvahy túto dvojjakú tvár medializácie. Existuje totiž riziko, že na jednej strane podporí narcizmus niektorých ľudí, ktorému konkuruje možnosť odmietajú lahostajnosť a vôľa burcovať verejnú mienku na strane druhej. V demokratických spoločnostiach je totiž iba verejnosť schopná otriasť indiferentnosťou vládnych činiteľov a tak účinnejšie meniť podmienky pomoci odkázaným.

Fedor Gál v súvislosti s altruizmom a pomocou druhým používa pojem „indukovaná emócia“. Táto kolektívna vášeň, vychádzajúca zo spoločného zjednotenia sa ľudí pri veľkých spoločných akciách, sa síce v určitých obdobiach prejavuje v podobe negatívnych kolektívnych hystérií zameraných proti iným – pri lynčovaní, v pogromoch alebo revolúciách –, no na druhej strane takéto indukované emócie môžu slúžiť na mobilizáciu ľudí pri posilňovaní základných spoločenských hodnôt (odpor voči neonacizmu, násilniu a podobne, ako je to v súčasnosti), odstraňovaní dôsledkov katastrof atď. Zdrojom takýchto indukovaných emócií sú okrem médií aj sviatky. Niektoré z nich tým, že dávajú na piedestál ľudských snáh pomoc druhým a utrpenie iných, dokážu meniť ľudí z priemerných, životom znechutených a ubitých jednotlivcov na ľudí, ktorí získavajú sebadôstojnosť a jedinečnú identitu tým, že pomôžu druhým. Tým našim spoluobčanom a blízkym, ktorí si svoju dôstojnosť z rôznych dôvodov nedokážu obhájiť sami. Už je len na nás, akým spôsobom si k nim vytvoríme cestu.

Miroslav Tížik

Katastrofy, pohromy a postihnutí sa stávajú prostriedkom naplňania ambícií súťažiacich v páchaní dobra“.

napríklad len vo Francúzsku za posledných tridsať rokov vzrástol na stonásobok! Aj na Slovensku vidieť podobné procesy ako v západnej Európe, teda postupné znižovanie angažovanosti v politike a politických stranách, no aj paralelný rast záujmu ľudí o pomoc druhým a podporu charitatívnych akcií. Podľa výskumu SAV z roku 1998 sa spomedzi politických, náboženských a charitatívnych akcií najviac zapájajú ľudia práve do posledne menovaných. Až 30 percent opýtaných v reprezentatívnom výskume odpovedalo, že sa niekedy zapojili do takejto akcie, zatiaľ čo iba 10 percent z opýtaných uviedlo, že už niekedy vyvíjali politické aktivity a 20 percent uviedlo, že niekedy vykonávalo dobrovoľnícku činnosť v náboženskej oblasti.

Utrpenie druhých ako výťah k sláve Príklon verejnosti k charitatívnosti a humanitarnej pomoci má však aj druhú stránku. Deklarovaná filantropickosť, ktorá za socializmu nemohla byť v podobe finančnej pomoci individualizovaná, dnes pomáha ľuďom dodávať prestíž a moc. Najmä s postupnou deštrukciou sociálneho systému je čoraz viac ľudí odkázaných na pomoc druhých ľudí. Nie u každého a v každej situácii platí, že „počasie je také, aké si ho urobíš“. Hoci je rovnomená kniha predovšetkým o ľuďoch, ktorí nerobia počasie lepším pre seba, ale pre druhých, poetickým, no nie najšťastnejšie zvoleným názvom môže vytvoriť predstavu, že tí, ktorých zastihlo zlé počasie, si zaň môžu sami. No knižka nie je o finančných filantropoch, ale o ľuďoch, ktorí osobne vstupujú do spoluriešenia problémov iných. Aj filantropia má totiž dvojjakú tvár. Popri pomoci so sebou totiž nesie aj upevňovanie spoločenských pozícií tých, ktorí si svoju prestíž finančnou podporou chudobných môžu kúpiť. Ako upozorňuje v knihe Fedor Gál, filantropia nie je len skrytá a anonymná, ale často okázalá, keď sa stáva typom súťaže. V nej bohatí medzi sebou súťažia, kto viac prispeje, a to bez ohľadu na tých, ktorým prispievajú. Katastrofy, pohromy a postihnutí sa stávajú prostriedkom naplňania ambícií súťažiacich v páchaní dobra“. Na širšie súvislosti

sebníkov, ktorí s otrčenou rukou chodia od jedného sponzora k druhému. Zároveň takto vzniká priestor pre aj profesionálov v charitatívnych neverejných inštitúciách, ktoré si za organizovanie zbierok na pomoc odkázaným nechajú dobre zaplatiť.

Nové spôsoby pomoci sa sústreďujú na jednorazové finančné zbierky, ktoré si nezriedka vyžadujú vyššie organizačné náklady, aké boli nutné na zabezpečenie chodu verejných inštitúcií. Okrem toho to neumožňuje riešiť mnohé dlhodobé problémy a ani nepodporuje dobrovoľné a neziskové angažovanie sa. Dlhodobá, intenzívna a zavŕšená pomoc vyžaduje trpezlivosť, kontinuitu a organizovanosť; vyžaduje si nasadenie ľudí spojených vonkajšími záväzkami. Podľa Zuzany Kusej, ak sú ľudia prepojení, existujú v sieti záväzkov, vzájomných očakáva-

Barbara Kwieska, bez názvu, 2004 - 2005

Hľadanie (židovskej) identity

často Slovensko a Podkarpatská Rus), ale aj s Nemeckom, Rakúskom a Poľskom. Vývoj československého židovstva a v rámci neho aj sionistického hnutia – moderného židovského nacionalizmu – skúma aj na podklade dosiaľ nespracovaných archívnych dokumentov. Zámerom autorky bolo, ako sama v úvode píše, podať plastický obraz komplikovaného procesu integrácie Židov do českej spoločnosti počas prvej Československej republiky s prihliadnutím na liberálne orientovaných nemecky hovoriacich Židov, „ktorí síce nesformovali nijaké organizované hnutie, ale ďalekosiahlo spolupracovali kultúrnu a spoločenskú atmosféru prvej republiky“.

Vzťah prvej republiky k národnostným menšinám bol azda najväčším problémom, ktorého riešenie čakalo na konečnú podobu. Čapková sa pri skúmaní toho, čo všetko vplývalo na existenciu židovskej minority, na jej integráciu (asimiláciu) do spoločnosti, celkom prirodzene vrátila k Masarykovi, k jeho rozsiahlemu dielu, v ktorom nespočetne veľa ráz narazil na židovskú otázku. On sám sa zasadil za uznanie židovskej národnosti, čím povýšil postavenie Židov v ČSR. Ešte pred vznikom republiky v odpovedi na list americkej sionistickej organizácie čs. Národnému výboru prisľúbil, že Židia budú mať v slobodnom Československu rovnaké práva, pretože: „Zostáva len jedno spravodlivé usporiadanie; dať menšinám rovnaké práva vo verejnom živote i na školách... Tento program sa vzťahuje aj na židovskú menšinu. Židia budú mať rovnaké práva a povinnosti ako ostatní občania nášho štátu.“ Stalo sa. V rámci koncepcie menšín vláda celkom pragmaticky uznala židovskú komunitu za národnostnú menšinu, pričom jej garantovala všestranný rozvoj i splnenie snov o slobode, o seba-realizovaní sa v procese integrácie do spoločnosti.

Na prelome storočia tvorilo v západnej časti republiky židovské obyvateľstvo len niečo viac ako jedno percento z celkového počtu obyvateľstva. Väčšina českých i moravských Židov patrila do strednej či vyššej sociálnej vrstvy, venovali sa najmä podnikaniu a preferovali pritom češtinu. Praha, ako centrum vzdelancov, mala osobitné postavenie. Jej židovské obyvateľstvo bolo bilingválne. Určitým paradoxom bolo, že len málokto hovoril jidiš a rovnako znalosť hebrejčiny sa mohlo pochváliť len zopár členov židovskej komunity. Dokonca aj v rámci prvého sčítania ľudu v roku 1921 nebol spoločný židovský jazyk podmienkou. V rámci tohto sčítania si však Židia už mohli zvoliť svoju národnosť. Takmer 54 percent československých Židov sa prihlásilo k židovskej národnosti, a to bez ohľadu na to, akou rečou doma ho-

ské židovstvo bolo prevažne ortodoxné, konzervatívne a program sionizmu v podstate odmietalo. Zmapovať situáciu mal zvláštny poverenec prezidenta Masaryka, spisovateľ Max Brod, ktorý vycestoval v septembri 1919 na Slovensko, aby spoznal nálady tunajších Židov, resp. ich vzťah k sionizmu. Navštívil Bratislavu a niekoľko ďalších miest, v ktorých absolvoval niekoľko prednášok. Po svojom návrate odovzdal prezidentovi rozsiahlu správu v podobe deviatich bodov, v ktorých navrhol niektoré opatrenia na upevnenie národno-židovskej práce slovenských Židov. Čapková veľmi precízne analyzuje počiatky sionizmu v českých krajinách, zasadila ich do prostredia sionistického spolku Bar Kochba, ktorý v Čechách formoval charakter sionistického hnutia, a to najmä vďaka generácii nemecky hovoriacich sionistov, ktorí tento spolok dokázali presláviť nielen v Čechách. Žiada sa však dodať, že aj napriek silnému ortodoxnému záväzku na Slovensku, aj v tomto prostredí sa sformovala sionistická organizácia Mizrahi, ktorá zďaleka nepôsobila ako periférny spolok niekoľkých sionistov, ale ako frakcia svetovej sionistickej organizácie, stojaca na náboženskom podklade. Čapková tento spolok spomína viac-menej okrajovo, a rovnako – vzhľadom na tematické rozčlenenie knihy – vníma aj realitu na Slovensku. Mizrachisti sa zaviazali presadzovať mravné a hmotné vybudovanie „židovskej národnej domoviny“, teda verejnoprávne zaručenú domovinu v Palestíne, pestovanie a rozširovanie hebrejského jazyka, židovskej kultúry v duchu židovskej náboženskej tradície, ale aj telesný a duševný rozvoj mládeže. Veľmi dôsledne nadväzovali na tradície a idey rovnomeného spolku ešte zo začiatku 19. storočia, čo potvrdil aj prvý svetový kongres Mizrahi, ktorý sa konal v Bratislave roku 1904. Protipólom Mizrahi bol jeden z početnej najväčších židovských spolkov na Slovensku – Aguda. So sionizmom sa nestotožňoval, odmietal ho, hoci návrat do Svätej zeme hlásal v duchu náboženskej tradície – teda až po príchode Mesiáša. Vo svojej filozofii uprednostňoval rabínov, v rukách ktorých sa mala sústreďiť všetka moc. Spolok presadzoval výchovu židovskej mládeže na základe predpisov Tóry.

Aktivity sionistov v Čechách Čapková sleduje až do ich (zákonitého) vstupu na politickú scénu. V tomto už treba chápať slovenskú realitu komplexnejšie, pretože Židovská strana už od svojho vzniku bola stranou s celoštátnou pôsobnosťou – zúčastňovala sa voľieb na všetkých úrovniach. Aj slovenskí Židia očakávali, že po vzniku ich politickej reprezentantky budú môcť zasahovať do vecí verejných a svojím spôsobom budú ich riešenie ovplyvňovať. Autorka uvádza, že v medzivojnových dejinách

Prevažná väčšina Židov v Čechách a na Morave sa preorientovala z nemeckej kultúry a jazyka na kultúru a jazyk český.

vorili. Pramene dokladajú, že najviac Židov sa prihlásilo k židovskej národnosti na Slovensku a na Podkarpatskej Rusi. Podľa vierovyznania tu v tom čase žilo asi 140-tisíc osôb židovského vyznania a z tohto počtu sa k židovskej národnosti prihlásila polovica (čo neznamená, že boli zástancovia sionistického hnutia).

Najvýznamnejší predstavitelia sionistického hnutia medzivojnového Československa, ktorí sformovali sionistické hnutia známe po celej Európe, pochádzajú z Čiech a Moravy. Je len prirodzené, že v Čechách malo toto hnutie (na rozdiel od Slovenska) silnú odozvu. Na Slovensku mal sionizmus iný charakter, a to náboženský. Sloven-

spor o vlastnú identitu. Židia si na jednej strane uviedomovali, že nová republika im poskytuje priestor na udržanie si svojich tradícií a zvykov, no na druhej strane cítili potrebu splynúť s kultúrou národa, s ktorým žijú na jednom teritóriu. Určitým otáznikom bolo, za akých podmienok integrovať do majoritnej spoločnosti. Pre minoritu má totiž význam asimilovať len s národom, ktorému nehrozí asimilácia, ktorý jej zabezpečí nerušený vývoj, najlepšie podmienky na existenciu, od ktorého môže prebrať určité kultúrne hodnoty a ktorý má aj z ekonomického hľadiska silné zázemie. Prívrženci asimilačného hnutia združení vo Zväze slovenských Židov pod vedením lekára Huga Rotha preto nemali ľahkú pozíciu. Hnutie malo odozvu najmä v radoch mladej židovskej inteligencie a akademickej mládeže, no nejaký rozhodnejší vplyv nezaznamenalo. Kládlo si za cieľ prepracovať sa k svornému spoložitosti všetkých zložiek slovenského národa a vychovávať židovských občanov k pevnému československému štátnemu presvedčeniu. Malo záujem na tom,

Slovenské židovstvo bolo prevažne ortodoxné, konzervatívne a program sionizmu v podstate odmietalo.

aby slovenská verejnosť videla úprimné odhodlanie Židov žiť spolu s národom, s ktorým sa mu dobre žije a ktorý rešpektuje všetky jeho práva. Hnutie čelilo kritike najmä ľavicových politických kruhov, ktoré odmietali nielen asimiláciu, ale aj sionizmus. Navyše aj samotný Roth sa musel pre nepriazeň podmienok vzdať svojich ambícií. Vyčítali sa mu až príliš silnú proslovenskú orientáciu i to, že asimiláciu pokladal za úplne prirodzenú, pretože „slovenskí Židia žili stáročia na Slovensku so Slovákmi a boli práve takisto utláčaní ako oni“.

Hoci sa Čapková zameriava na dejiny českých Židov, medzi riadkami vystupuje aj problematika slovenskej židovskej komunity, ktorá v medzivojnovom období tvorila silnú integrálnu súčasť československého židovstva. Vysoká miera integrácie Židov do českého národného a kultúrneho spoločenstva znamenala nesporné pozitíva: prevažná väčšina Židov v Čechách a na Morave sa preorientovala z nemeckej kultúry a jazyka na kultúru a jazyk český.

Zásluhou životaschopného česko-židovského hnutia získavali českí Židia české národné vedomie. Paradoxne, ako píše Čapková, protivníkom Čechožidov – ktorí boli voči československému štátu nielen lojálni, ale navyše zdôrazňovali svoju príslušnosť k štátnemu národu – neboli spočiatku sionisti, ale tí Židia, ktorí sa už integrovali medzi nemecky hovoriace obyvateľstvo. Vznik Československej republiky sa teda chápal ako vyvrcholenie snáh zmienených Čechožidov, pretože sa výrazne urýchlil proces počesťovania. Postupne sa rušili nemecké židovské školy a čeština sa začala presadzovať ako jazyk bohoslužieb v prevažnej väčšine synagóg. Avšak vzťah aktívnych Čechožidov a sionistov bol taktiež poznamenaný bojom o výsadné postavenie vnútri židovskej komunity. Čapková nielenže tento dramatický vývoj analyzuje, ale otázku národnej identity českých Židov vidí aj v inej rovine: „Českých, nemeckých a sionisticky orientovaných Židov z Čiech spájali vo väčšine prípadov ich vnútorný vzťah k českej krajine, vlašný vzťah k židovskému náboženstvu

(okrem komunistov židovského pôvodu) lojalita voči Československu a ich vedúcim predstaviteľom – Masarykovi a Benešovi.“ Vďaka tomuto spoločnému základu nebolo nezvyčajné, že sa národná identita českých Židov – povedané slovami autorky – mohla bez veľkých zásahov do každodenného života zmeniť. Pozoruhodné pritom je, čo mnohí aj tak vedeli a poniektorí to dokonca vyslovili aj nahlas: pri úvahách Židov o uprednostňovanej národnosti prívlemlí nerozhodoval materinský jazyk či politický program rozličných nacionalistických skupín. „Rozhodujúce, naopak, boli ich sociálne kontakty so židovským, ale aj ostatným (nežidovským – K.H.) obyvateľstvom.“

Slovenskému čitateľovi je skôr známy osud Židov za Protektorátu s ich tragickým koncom. Kniha Kateřiny Čapkovéj je tak vítaným obohatením poznatkov o medzivojnových dejinách českých, ale aj československých Židov.

Kateřina Hradská

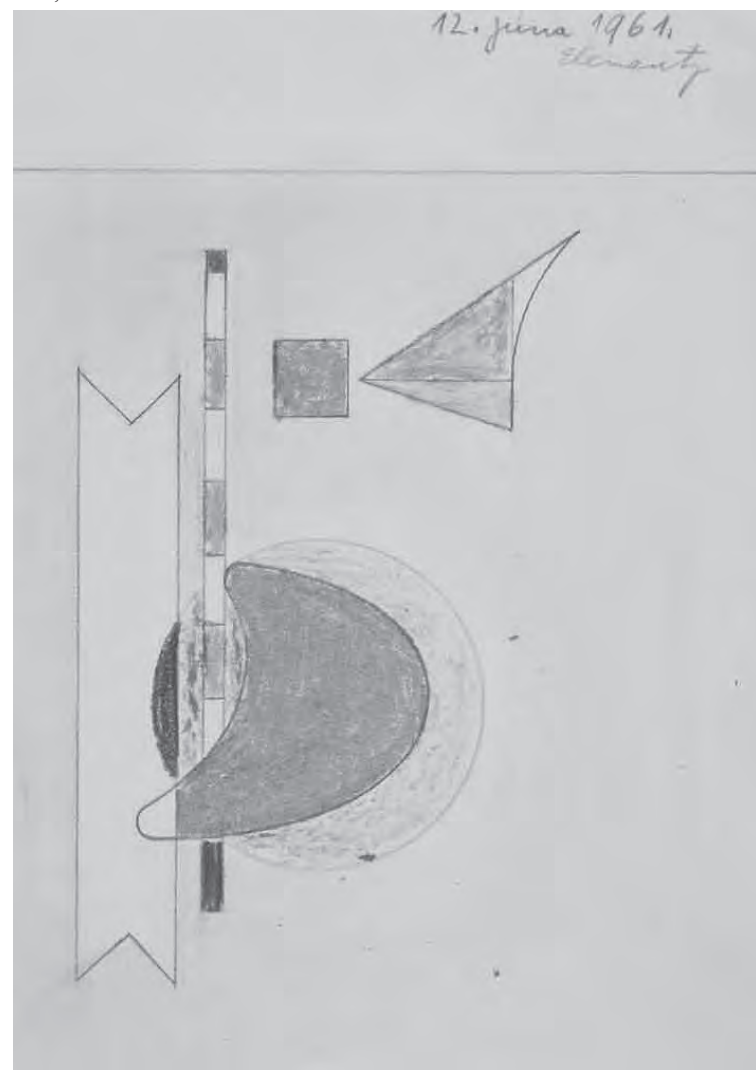
- ▲ Katerina Čapková
- ▲ Češi, Němci, Židé?
- ▲ Paseka 2005
- ▲ 355 strán
- ▲ 479 Sk

Problematika Židov počas prvej Československej republiky bola dlhé roky viac-menej na okraji vedeckého výskumu. Nielen preto, že je zložitá, prelínajú sa v nej náboženské, národnostné, hospodárske i politické problémy, ktoré sú často také poprepletané, že (nechtiac) zvädzajú k zjednodušovaniu. Vo výskume tejto problematiky ešte stále prežíva istý stereotyp, ktorý Židov v medzivojnovom Československu delí na dve skupiny: na asimilantov, ktorí v českom prostredí inklinovali do českého či nemeckého národa a na Slovincov k Maďarom a Slovákom, a na sionistov, ktorí jednoznačne uprednostňovali židovskú národnosť a svoju ďalšiu existenciu spájali výlučne s odchodom do Palestíny.

Novovzniknutý československý štát po rozpade Rakúsko-uhorskej monarchie spájali tri regióny: historické krajiny (Čechy, Morava a Sliezsko), Slovensko a Podkarpatskú Rus. Každá z týchto častí republiky sa vyznačovala určitými špecifikami. Charakterizovala ich kultúra, jazyk i náboženské tradície, ktoré sa zákonite museli prispôbiť novým podmienkam v novom štáte.

V moderných dejinách československých Židov je ich národná identita primárnou otázkou. Prinajmenšom dve storočia sa vedú diskusie o charaktere židovstva. Sprezdávajú ich naoko jednoduché otázky. Čím sú vlastne Židia? Etnikom, národom alebo „iba“ konfesiou? Odpovede na ne Židov skôr rozdeľovali, ako spájali. Kniha Češi, Němci, Židé? s podtitulom Národná identita Židů v Čechách, z pera mladej historičky Kateřiny Čapkovéj, analyzuje spomínané otázky či skôr polemiky okolo národnej identity Židov počas prvej Československej republiky, pričom situáciu v Čechách porovnáva s ostatnými časťami republiky (Morava, Sliezsko,

Oskár Čepan (1925 – 1992), 12. júna 1961, Elementy, GJK, 9.XII.2005 – 29.I.2006

Dve „fundamentálne“ diela o psychoterapii

veľmi podozrivé. Účinky psychoterapie sa hodnotia všelijako, často očividne ľubovoľne. Účinné činitele procedúr sa vykladajú podľa osobných skúseností a osobných ideológií odborníkov, a to všelijakých: nielen výkonných terapeutov. Psychoterapeutický potenciál majú aj procesy ľudskej každodennosti. Matka, ktorá dá božk svojmu dieťaťu, odstráni jeho strach zo psíka: pôsobí teda (implicitne) psychoterapeuticky. Život je nielen potentným psychopatogénom, ale aj prazákladným psychoterapeutom. Ako implicitné psychoterapeutické procesy interagujú s explicitnou, odbornou psychoterapiou?

Možnosti zmätkov podporuje zložitost a otvorenost hlavného problému psychoterapie: človeka. O človečenských veciach môže hovoriť básnik, filozof, sociológ, psychológ, biológ, teológ, politik a tak ďalej, ale aj človek z ulice, dokonca možno

zlúčeniny z prvkov, ako hojenie zlomeniny podľa röntgenových snímok: teda definovanými a kvalifikovanými nástrojmi. Autor je empirický. Nefilozofuje, ale zbiera dáta, ktoré sa získali štandardnými technikami.

Autor sa odvoláva na kvalifikované zdroje dát. Nazbieral ich 280, čo možno považovať za dôveryhodnú zbierku. Jeho informovanost je teda dostatočná, aby sme mu uverili. Text má vlastnosti kompendia. Referuje sa o efekte a procese psychoterapie. Obidva námety sú, ako autor upozorňuje, mimoriadne náročné na metodologické spracovanie. Dáta sú často nejednotné, protirečivé, čiastočné. Autor netenduje, a teoreticky, chladnokrvne referuje. Takmer nekommentuje. Text pôsobí prírodovedecky v dobrom zmysle. Čitateľ psychoterapeutickej literatúry si môže takmer vydýchnuť, dokonca si môže povedať: Konečne!

Čitateľ psychoterapeutickej literatúry si môže takmer vydýchnuť, dokonca si môže povedať: Konečne! Konečne sa v psychoterapeutickej literatúre na Slovensku objavila kniha, ktorá si zaslúži (podčiarové) meno Kritika čistej psychoterapie.

o tom úspešne hovoriť pri pive a pri pivárskom mudrovaní. V zmätenej situácii psychoterapie kniha Ladislava Timuláka vyvoláva až dojem majáka v hmle. Autor je exaktný. Presne a obratne narába so slovami. Jeho text je v dobrom zmysle slova odborný. Psychoterapiu chápe ako proces, ktorý treba študovať ako syntézu

Konečne sa v psychoterapeutickej literatúre na Slovensku objavila kniha, ktorá si zaslúži (podčiarové) meno Kritika čistej psychoterapie. Psychoterapeuti, ktorí sa cítia viac umelcami ako vedcami, môžu mať pocit, že psychoterapia je proces, ktorý vždy obsahuje neredukovateľný základ. Účinky psychoterapie

môžu byť nielen exaktne merateľné, ale aj étericky jemné. Kto môže odmerať, čo sa deje medzi ľuďmi, ktorí sa stretnú? Viete odmerať pôsobenie prvého božku, ktorým sa obdarujú zalúbenci?

Druhá kniha, ktorú čitateľ môže prijať ako extrémne dôležitú v slovenskej literatúre, s prvou (akosi) súvisí. Je tiež kompendiom. Autori, veľmi povolani, preskúmali vývoj psychoanalytickej teórie od Freudovho geniálneho začiatku po výhonky už pri vstupe do nového tisícročia. Psychoanalýza je

s niektorými výsledkami, ktoré našiel v Timulákovom diele. Súhrnne si čitateľ povie: zdá sa, že psychoanalýza nie je vedecky netestovateľná, ako si myslel napríklad Popper. Veľa čiastkových účinkov a procesov možno považovať za vedecky overiteľné alebo overené. Dokonca možno hľadať súvislosti s úkazmi, ktoré našla psychoanalýza, a neurobiologickými nálezi. Psychoanalytické teórie teda nevyvrú, poteší sa čitateľ, ktorého psychoanalýza veľakrát očarila a podnietila.

Keby autoritársky Freud vstal z mŕtvych, asi by sa zakrátko nazlosteny vrátil do hrobu. Veľký Freudov duch sa vznáša nad hnutím, ale zdá sa, že nič z Freudovho diela neostalo bez návrhov na reformy.

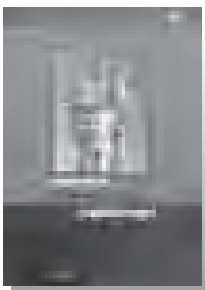
hnutie, nie je izolovanou teóriou. Autori si nevšímajú jej osudy ako hnutia, ale vykladajú zmeny v teórii.

Psychoanalýza je mimoriadne atraktívna. Atraktivita teórie je jej významnou vlastnosťou: napríklad zasobuje ju odborníkmi. Psychoanalytikmi sa stalo veľa nadaných, zvedavých, ambiciózných ľudí s vedeckými, často so zmiešanými vedecko-umeleckými talentmi a cieľmi. Psychoanalýza priťahuje dobrodruhov poznania, ako Kalifornia priťahovala zlatokopov: už viac ako sto rokov.

Vyvíja sa, možno povedať darvinovsky. Hromadia sa mutácie, súťaží sa o úspešnosť modifikácií, divergencia znakov je očividná. Keby autoritársky Freud vstal z mŕtvych, asi by sa zakrátko nazlosteny vrátil do hrobu. Veľký Freudov duch sa vznáša nad hnutím, ale zdá sa, že nič z Freudovho diela neostalo bez návrhov na reformy. Vývoj v hnutí závisí nielen od klinickej skúsenosti terapeutov, ale aj, a predovšetkým, od ich interpretačnej slobody: teda aj od ich filozofických presvedčení. Autori referujú aj o pokusoch testovať psychoanalytickú teóriu vedecky. Tu sa čitateľ stretne

Fonagyho a Targetovej kniha sa môže čítať aj ako pokus ilustrovať všeobecný model hnutia. Toto druhé čítanie je veľmi podnetné. Hnutie má veľkého zakladateľa a veľký základ. (napríklad Ježiš a Marx, evanjeliá a Kapitál). Ďalší vývoj je darwinovský. Objavujú sa zmeny a premeny, ktoré zakladateľské východisko spochybňujú alebo znejasňujú. Pripomeňme si Legendu o Veľkom Inkvizítovi, pápežstvo Alexandra Šiesteho, ľudové zmesi katolicizmu a domácich kultov, alebo stalinské gulagy, brežnevovské funkcionárske cudzopasníctvo, Sartrove snahy pomiešať existencializmus s marxizmom, romantické dobrodružstvá Guevarove. Hnutia udržuje často len ich nomenklatura a sila tradície, čo je veľmi zvodné a klamné slovo. Alebo ich sila je v niečom meta-teoretickom, čo vystihol Balzac: ľudia nemajú názory, ale záujmy. Čitateľ sa môže opýtať: Aký je záujem, ktorý udržuje psychoanalýzu? Otázka je za horizontom Fonagyho a Targetovej diela.

Ivan Žucha

- ▲ Ladislav Timulák
- ▲ **Současný výzkum psychoterapie**
- ▲ Triton 2005
- ▲ 280 strán
- ▲ 479 Sk

- ▲ Peter Fonagy, Mary Target
- ▲ **Psychoanalytické teorie**
- ▲ Preklad Eva Klimentová
- ▲ Portál 2005
- ▲ 398 strán
- ▲ 1039 Sk

Barbara Kwieska, bez názvu, 2004 – 2005

Sú dlhodobé úvahy a spory: Je psychoterapia predovšetkým vedecká (ako by terapia mala byť podľa chápania evidence based medicine), alebo je predovšetkým vecou umenia? Je vecou metódy, odvodené z konzistentnej a testovateľnej teórie, alebo vecou ľudského vzťahu, teda čohosi, čo nemožno celistvo reflektovať?

Z neuzavretosti úvah a sporov vyplýva nielen teoretický zmätk, ale aj praktický neporiadok. Za psychoterapiu sa často považuje kadečo, neraz

Einsteinov odkaz ľudstvu i ľudom

V marci 1905 mladý Albert poslal do časopisu Annalen der Physik prácu O jednom heuristickom pohľade na vznik a premenu svetla. Táto stať sa právom pokladá za skutočný začiatok éry kvantovej fyziky. Einstein v nej vyslovil hypotézu, že svetlo si môžeme predstaviť ako prúd priestorovo ohraničených „chumáčikov“ – kvánt. Na rozdiel od Maxa Plancka, ktorý „kvantoval“ charakteristiku svetla – energiu, mladý Albert „kvantoval“ samo svetlo.

V apríli Einstein predložil spomínanú doktorskú dizertáciu. Dva týždne nato – 11. mája – redakcia časopisu Annalen der Physik prijala na uverejnenie Einsteinovu prácu O pohybe suspendovaných častíc v nehybnej kvapaline, postulovanom molekulárno-kinetickou teóriou tepla. V nej autor ukázal, ako by sa dali presne určiť skutočné rozmery atómov. Výpočty mladého Einsteina sa v pokusoch Jeana Perrina z roku 1908 potvrdili s takou presnosťou, že viedli k definitívnemu víťazstvu predstavy o existencii atómov.

V júni Albert dokončil prácu O elektrodynamike pohybujúcich sa telies. Dnes je to vari najznámejšia vedecká stať, pretože obsahovala špeciálnu teóriu relativity, ktorá priniesla celkom nový pohľad na priestor a čas. Napokon koncom septembra 1905 redakcia Análov prijala dvojstránkový doplnok k predchádzajúcej stati – Závísí zotrvačnosť telesa od energie v ňom obsiahnutej? –, ktorý zahŕňal odvodenie vzťahu medzi hmotnosťou a energiou. Takže, ak by sme mali byť presní, mali by sme hovoriť nie o zázračnom roku, ale o zázračnom polroku. Každý súdny človek uzná, že takýto heroický výkon si zaslúži, aby sme si ho pripomenuli aj po sto rokoch.

– od stredoškôľakov až po dôchodcov.

Vráťme sa k Einsteinovmu vesmíru. Kakuova kniha sa neobmedzuje iba na Einsteina a jeho „vízie“. Na mnohých miestach autor venuje pozornosť aj iným experimentátorom a teoretikom, ktorí budovali fyziku 20. storočia, a problémom, ktoré nová fyzika prinášala. Na knihe je sympatické – a v tomto zmysle je iná ako mnohé „einsteinovské“ knihy –, že poukazuje na dosah Einsteinových teórií a hypotéz na súčasnosť, na Einsteinov odkaz budúcim desaťročiam, a nielen v otázkach pohľadu na priestor a čas. Kniha sa mi páči a pokladám ju za veľmi užitočné rozšírenie spektra diel o vari najväčšom fyzikovi všetkých čias. Napriek tomu, alebo práve preto, si dovoľím drobnú poznámku: Michio Kaku sa dopúšťa historických nepresností, tak faktografických, ako aj interpretačných.

V prvej časti autor opisuje detstvo a mladosť Alberta Einsteina, štúdiu a začiatky vedeckej dráhy. Vyvrcholením je tu zázračný rok 1905. Pekným úvodom je prvá kapitola Fyzika pred Einsteinom. Tu sa Kaku zamerá hlavne na vznik a vývoj Newtonovej mechaniky a Maxwellovej teórie elektromagnetického poľa. Na jednej strane je to pochopiteľné, pretože objektívnym i subjektívnym motívom na vznik špeciálnej teórie relativity boli rozpory medzi týmito dvoma teóriami – v čom, to Kaku výstižne vysvetľuje. Na druhej strane je škoda, že vôbec nespomenul termodynamiku a štatistickú fyziku, dve ďalšie významné teórie, ktoré prinieslo 19. storočie a ktoré dodnes patria medzi „platné“ a „fungujúce“ poznatkové systémy. Navyše práve tieto dve teórie umožnili Planckovi a Einsteinovi položiť základy kvantovej mechaniky. A to

(gnozeológia) – tentoraz z inerciálnych sústav na všetky vzťažné sústavy. Som presvedčený, že základnou príčinou Einsteinovho neúspechu pri hľadaní jednotnej teórie gravitácie a elektromagnetizmu bola skutočnosť, že nenašiel vhodný empirický fakt, o ktorý by sa mohol oprieť (v tom čase podobný fakt ešte ani neexistoval).

V tejto súvislosti vystupuje do popredia význam posledného Einsteinovho článku z roku 1905. Michio Kaku sa sústredil na všeobecne zdôrazňovaný význam vzťahu medzi energiou a hmotnosťou, odvodeného v tejto drobnej stati. Škoda, že nepoukázal na gnozeologický význam článku a jeho dôležitosť pre prechod od ŠTR k VTR. Pozornému čitateľovi práce Závísí zotrvačnosť telesa od energie v ňom obsiahnutej? totiž neujde, že Einstein

môže urobiť plastický obraz o význame Alberta Einsteina pre fyziku a ľudské poznanie vôbec. Prekvapilo ma však, že Michio Kaku, sám popredný odborník na fyziku superstrún, nespomenul ešte jeden mimoriadne významný Einsteinov odkaz. Súvisí s úsilím o nové zjednotenie v dejinách fyziky – spojenie myšlienok všeobecnej teórie relativity a kvantovej mechaniky, inými slovami s budovaním kvantovej teórie gravitácie. Tých, čo sa chcú dozvedieť o tejto problematike viac, odkážem na knihu Lee Smolina Tri cesty ku kvantovej teórii gravitácie, ktorú v roku 2003 vydal Kalligram v edícii Majstri vedy. Tu iba spomeniem, že tí, čo po desaťročia hľadali a hľadajú kvantovú teóriu gravitácie, sú presvedčení, že nová teória musí byť tzv. teóriou bez pozadia. O čo ide?

Základnou príčinou Einsteinovho neúspechu pri hľadaní jednotnej teórie gravitácie a elektromagnetizmu bola skutočnosť, že nenašiel vhodný empirický fakt, o ktorý by sa mohol oprieť.

si položil otázku, či aj žiareniu, ktoré bolo v tom čase celkom novým typom hmoty, môžeme prísúdiť zotrvačné vlastnosti, ako sme ich oddávna prísúdzovali látkovej podobe hmoty. Napokon ukázal, že musíme a že mierou týchto vlastností je pomer medzi energiou žiarenia a štvorcem rýchlosti svetla. Podľa tradície ho označil ako hmotnosť. A keďže už Isaac Newton experimentálne dokázal, že hmotnosť ako miera zotrvačnosti sa kvantitatívne rovná hmotnosti ako miere gravitačných účinkov (na prelome 19. a 20. storočia to dokázal L. Eötvös s presnosťou 10^{-9}), Einstein mohol formulovať princíp ekvivalencie ako empirické východisko všeobecnej teórie relativity. Takže Einsteinov drobný článok priniesol ďalšie veľké zjednotenie v dejinách fyziky – zjednotenie opisu látkovej a žiarivej podoby hmoty.

Preto nečudo, že Einstein chcel v zjednocovaní pokračovať a od dvadsiatych rokov sa cielavedome usiloval zjednotiť vtedy známe interakcie. Hoci sa mu to nepodarilo, ukázal fyzikom cestu. V tom je ďalší jeho veľký odkaz. Práce o jednotnej teórii elektromagnetických a slabých interakcií zo 60. rokov 20. storočia boli vlastne pokračovaním v tomto úsilí. No a v posledných desaťročiach je to pre teoretickú fyziku vari najvýznamnejší cieľ – najst' jednotný opis všetkých známych interakcií.

Druhá časť knihy Einsteinov vesmír je venovaná všeobecnej teórii relativity, kým tretia iným prácam. Veľmi sympatickou črtou poslednej časti je úsilie ukázať, čo všetko Albert Einstein predpovedal a v čom spočíva jeho odkaz pre súčasnú vedu. Je toho naozaj dosť. Čitateľ si vďaka Kakuovej knihe

Aj Michio Kaku spomína Newtonov absolútny priestor a čas. Ten môžeme chápať ako javisko, na ktorom sa odohrávajú fyzikálne deje. Dnes sa takejto teórii hovorí teória s pozadím. Einstein v špeciálnej teórii relativity ukázal, že priestor a čas sú navzájom neoddeliteľné. Henri Poincaré a Hermann Minkowski ich neskôr spojili aj formálne a zaviedli pojem časopriestoru. Vo všeobecnej teórii relativity šiel Einstein ešte ďalej – dal vlastnosti časopriestoru do súvislosti s hustotou rozloženia hmoty. Teda priestor a čas nie sú nič iné ako čas a navzájom (apriórne) dané. Neexistuje nezávislé javisko a javy, ktoré sa na ňom odohrávajú. Teória musí opisovať všetko – aj javisko, aj javy. Takej teórii sa dnes hovorí teória bez pozadia.

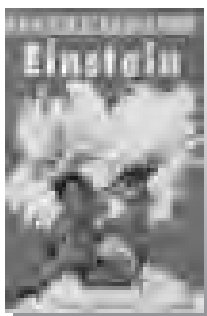
Nepochybne by sme mohli uviesť aj ďalšie Einsteinove odkazy pre filozofiu, gnozeológiu i fyziku. Je obdivuhodné, že tisíce fyzikov ešte aj po Einsteinovej smrti ťažia z jeho prác. Pravdu mal môj kolega a učiteľ Rudolf Zajac (otec ministra zdravotníctva Rudolfa Zajaca, poz. redakcie), ktorý s obľubou hovorieval, že keď králi stavajú, fúrikári majú veľa práce. Paradoxne si mnohí z týchto einsteinovských „fúrikárov“ vyslúžili aj ocenenie najvyššie – Nobelovu cenu za fyziku (ostatne, píše o tom aj M. Kaku). Takže Einsteinov odkaz slúži nielen ľudstvu ako takému, ale aj konkrétnym ľuďom.

Knihy Einsteinov vesmír a Seznamte se... Einstein sú nesporne obohatením literatúry o Einsteinovi i literatúry popularizujúcej fyziku a obe sú veľmi vhodným pripomenutím Svetového roku fyziky.

Juraj Šebesta

- ▲ Michio Kaku
- ▲ Einsteinov vesmír
- ▲ Preklad Martin Žofka
- ▲ Argo a Dokořán 2005
- ▲ 256 strán
- ▲ 343 Sk

- ▲ Joseph Schwartz, Michael McGuinness
- ▲ Seznamte se... Einstein
- ▲ Preklad Ivo Müller
- ▲ Portál 2005
- ▲ 173 strán
- ▲ 225 Kč

V roku 1905 dvadsaťšesťročný úradník III. triedy na Úrade pre duševné vlastníctvo v Berne uverejnil štyri práce, ktoré sa stali východiskom pre vznik celkom novej fyzikálnej disciplíny.

Je len pochopiteľné, že Svetový rok fyziky a Einsteinovo výročie boli silnou motiváciou aj pre knižné vydavateľstvá. Po celom svete sa objavili desiatky publikácií venovaných rôznym stránkam a rôznym obdobiam života veľkého fyzika. Tým skôr, že v roku 2004 sme si pripomenuli aj 125. výročie Einsteinovho narodenia. Výnimkou neboli ani vydavateľské domy v našej kultúrnej oblasti. Vydavateľstvá Dokořán a Argo spoločne vydali knihu Einsteinov vesmír. Autor – Michio Kaku, profesor teoretickej fyziky na City University v New Yorku – jej dal podtitul Jak vize Alberta Einsteina zmenily naše chápání prostoru a času.

Poteší, že to nie je ojedinelá kniha o fyzikovi, ktorý tak silne ovplyvnil náš pohľad na svet. V 90. rokoch minulého storočia vyšlo päť kníh o Einsteinovi v českých a jedna v slovenskom vydavateľstve. Za posledných päť rokov nás české vydavateľstvá potešili ďalšími piatimi publikáciami o Einsteinovi. Dokonca vydavateľstvo Portál prišlo na trh s knihou J. Schwartz a M. McGuinnessa Seznamte se... Einstein, ktorú v roku 1996 pod názvom Einstein pro začátečníky uverejnilo Ando Publishing. Je to veľmi zaujímavá kniha nielen preto, že sa v nej hovorí tak o Einsteinovi, ako aj o princípe relativity, ale čitateľa zaujme už svojím komiksovým rozprávaním o veľkom fyzikovi a veľkej fyzike. Navyše autori venovali veľkú pozornosť objasneniu spoločenskej situácie, do ktorej sa Albert narodil, v ktorej vyrastal a v ktorej pôsobil. Knihu môžeme vrelo odporučiť všetkým

už nehovorím o výpočte fluktuálnych veličín na báze štatistickej fyziky, čo bol základ Einsteinovej práce o Brownovom pohybe.

Druhá poznámka, ktorá opäť súvisí so zjednoteniami typickými pre autorov populárnych kníh, je prílišné zdôrazňovanie významu Einsteinových úvah o pohybe pozorovateľa na svetelnom lúči pre vznik špeciálnej teórie relativity. Rovnako významný bol aj princíp relativity, presnejšie zovšeobecnenie Galileiho princípu relativity na všetky fyzikálne deje. Prečo tak zdôrazňujem túto okolnosť?

Po prvé, už v úvode k práci O elektrodynamike pohybujúcich sa telies mladý Albert poukázal, že sa princíp relativity nevyužíva pri opise indukcie elektrického prúdu vo vodiči pri vzájomnom pohybe vodiča a magnetu. A práve snaha dať túto „drobnosť“ do poriadku bola spolu s problémom pozorovateľa na svetelnom lúči Einsteinovým osobným motívom na vypracovanie špeciálnej teórie relativity.

Po druhé, pre Einsteinov prístup k budovaniu teórií je charakteristická kombinácia empirického a gnozeologického princípu ako východiska teórie. V prípade ŠTR to bola kombinácia princípu nezávislosti rýchlosti svetla od voľby vzťažnej sústavy (empíria) a Galileiho princípu relativity zovšeobecného na všetky fyzikálne deje (gnozeológia). V prípade všeobecnej teórie relativity to bola experimentálne dokázaná rovnosť gravitačnej a zotrvačnej hmotnosti (empíria) a ďalšie zovšeobecnenie princípu relativity

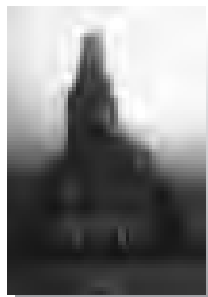
Oskár Čepan (1925 – 1992), 25. novembra 1944, J. A. Rimbaud „Má Bohéma“, GJK, 9.XII.2005 – 29.I.2006

Cesta do hlubin společné duše

- ▲ Václav Cílek
- ▲ **Krajiny vnitřní a vnější**
- ▲ Dokořán 2005
- ▲ 272 stran
- ▲ 265 Kč

- ▲ Václav Cílek
- ▲ **Makom. Kniha míst**
- ▲ Dokořán 2004
- ▲ 267 stran
- ▲ 459 Sk

- ▲ Václav Cílek
- ▲ **Píseň pro odcházející duši**
- ▲ SUS LIBERTAS 1997
- ▲ 80 stran
- ▲ 290 Kč

Kniha *Krajiny vnitřní a vnější* českého geologa Václava Cílka se snaží ukázat, že mezi naším vnitřním světem a místem, kde žijeme, existuje silná souvislost. Téma krajiny je přitom nahlíženo, kouskováno a přiváděno na světlo z tolika různých stran a úhlů, až čtenáře napadá, jak se může v jednom člověku tak silně prolínat pohled strážlivého vědce, nedělního filosofa a rozverného duchaře.

Protože čtu Cílka dlouho a opakovaně, ztratil jsem přehled, co v které jeho knize nebo eseji stojí. Nedržím se proto v následujícím textu jen *Krajiny vnitřní a vnější*, ale vycházím i z dalších jeho publikací (hlavně *Píseň pro odcházející duši* a *Makom. Kniha míst*). Jako symbol Cílkova myšlení a psaní však *Krajiny* slouží výborně. „Jejich hlavním motivem je nutnost chránit krajinu kvůli ní samé, kvůli žilvům, skalám, vodám a životu; ale také kvůli sobě a vlastní duši,“ říká o nich sám autor.

Červenec 1999

Osm studentů Univerzity Karlovy se hrabe v zemi pod převísem v lese nedaleko vesnice Chřibská v Českém Švýcarsku. Jejich odborný vedoucí se na první pohled chová trochu jako exot. Když chce poznat, jaký nerost se objevil v písku, ochutná ho (a pobaveně sleduje překvapené pohledy studentů). Podle pachy z díry odhaduje, jestli je v ní jezevec (není). Nechce mluvit jako nějaký guru (to by si prý neodpustil), jenomže i proto na studenty působí jako zjevení. Vypráví jim o maskovaných

losech, smysluplných bobrech a o inteligenci blesků. Navzdory očekávání při tom působí rozumně. Skutečnost, že mu studenti nabízejí večeri, není důsledkem jejich sociálního cítění – prostě s ním chtějí sedět u stolu a poslouchat jeho vyprávění.

Václav Cílek umí zaujmout nejen posluchače, ale i čtenáře. Nemoralizuje, přitom však dokáže být ostrý – třeba když snahu postavit mrakodrap, který by „zprivatizoval“ horizont krajiny, nazývá druhem krádeže. Před neuváženými zásahy do krajiny varuje poměrně často, přesto umí zůstat vlídný – právě tahle vypravěčská obratnost patří mezi základní důvody, proč si jeho články lidé oblíbili. Někdy mám skoro pocit, že stesky nad tím, že nemáme velký román naší doby, jsou zbytečné. Máme *Krajiny vnitřní a vnější*. Jen si musíme připustit, že intelektuály v úzkém slova smyslu nejsou jen spisovatelé a další filosofující představitelé humanitních oborů, ale také vědci studující „hmotu“ – a jejich „romány“ prostě vypadají jinak.

Jak tedy vypadají *Krajiny vnitřní a vnější*? V první části se nejdříve dozvíme o geologické minulosti a rozmanitosti českých zemí, pak se dostáváme k paměti krajiny. Kniha pokračuje aktuálními pasážemi o klimatických změnách a po nich přicházejí kapitoly popisující, jak se v krajině můžeme chovat, aby to vedlo k oboustrannému užítku. Když už nutně potřebujeme dálnice, budujme je aspoň tak, aby z nich nabubřelost netrčela na sto honů – přímé úseky je možné vést širokými oblouky, můžeme respektovat významné výhledy na krajinu nebo omezit množství billboardů u krajnic. A když už potřebujeme těžit, neničme kopce, ale otevřme jámový lom. Pokud ho po sobě těžba uklidí, časem ještě může být vítaným zpestřením krajiny.

Druhá část knihy čtenáře zavádí do mnohem subtilnějších oblastí. Otevírá ji vyprávění o splývání duší mrtvých s geniemi loci místa. Na něj navazuje úvaha o použitelnosti feng-šuej pro českou krajinu a přemítání nad smyslem přírody. Tady Cílek zdůrazňuje, že příroda není nepřítel. Přírodní vědy nám dnes naopak pomáhají budovat nový pocit světa, „který je založen na jakési vzájemně provázané síti života“. Následuje vyprávění o Komorní hůrce u Chebu, „nejmenším vulkánu s největší historií“, a spousta příběhů, které se točí kolem vnitřního uspořádání ne-lidského světa a jeho napojení na ten „naš“ lidský.

V jednom příspěvku Cílek na příkladu Boženy Němcové ukazuje, jak moc pro Čechy znamená Slovensko.

Jak se cítí řeka, když se do ní lososi tak dlouho nevracejí? Stýská se jí jako babičce po vnučatech, nebo je naopak ráda, že má od těch raubířů pokoj?

Vysvětluje, že podivné zázračno slovenských pověstí ještě stále žije, zatímco v Čechách už je uklíženo do pohádek pro děti a unylných folklorních příběhů. „Neviditelná slovenská inspirace, nedávného dávného světa“ sytí nejenom část české kultury, ale také nějakou část našich zapomenutých vztahů k půdě, která živila člověka, k horám a lesům. Jak ti máme poděkovat, slovenská zemi?“

Knihu uzavírají pravidla pro poutníky a hodně rozsáhlý přehled literatury (ale i výtvarných a hudebních odkazů), která nám můžou při studiu krajiny pomoci.

Barbara Kwieska, bez názvu, 2004 – 2005

Květen 2004

Skupina asi dvaceti studentů sedí kolem ohně mezi pískovci na Kokořínsku. Cílek je celý rok vodil jednou týdně po Praze a obhlížel s nimi honosné paláce, počůrané dvorky, nábřeží se stromy a podlouhlí s reliéfy zeleného muže. Celou dobu se dívali a teď ve skalách svět kolem i ohmatávají. Jen těžko jim nějaký předmět dá víc než společné dny pod širákem. Cílek se je tak snaží dovést k pochopení, jak moc pro nás znamená dotýkat se něčeho.

„Snad jste si všimli, že téměř všechno, oč se v této knížce jedná, se nějak skutečně stalo, jsou to záznamy z jednání, schůzí, terénních pobytů a hovorů u ohně pozdě v noci,“ čteme v jedné z kapitol. Cílek se tím snaží vyvrátit pochyby, jestli se při meditaci o duši krajiny příliš nezdálil skutečným horám a řekám. Ne, nezdálil. Dotýkání se světa ordinuje nejen studentům, ale vše ho doporučuje všem. „Abychom mohli mít správné pocity v duši, potřebujeme fyzický kontakt s předměty a místy.“ Sám na sobě si prý všiml, že když zachází s hlinou a kameny, napadají ho jiné (původnější) myšlenky, než když zachází s knihami. „Ze skal proudí něco jiného než z písmenek.“ A klidně můžeme pokračovat. Ještě něco jiného proudí z počítače a něco úplně jiného leze z televize – biolog Stanislav Komárek trefně upozorňuje, proč se televiznímu programu říká kanál.

Cílek rovněž vidí dotek jako základní východisko pro ochranu přírody: „O krajinu, o přírodu, o památky je nutné se starat na zcela obyčejné, fyzické úrovni. Skutečně je to tak prosté.“ Síla doteku pramení z napojení na tisíce lidských doteků před námi, tak z napojení na ohromnou zkušenost ne-lidského světa. Základní věci se učíme nevědomky z okolí – že mouchy létají,

nebo je modré a pes štěká. Mnohé se pak učíme dotekem – že sklo je studené a kůra borovice drsná, že pryskyřice lepí a ve větru slzí oči. Nedostatek kontaktu je podle Cílka dokonce důvodem krize humanitních věd, které se utápějí v abstraktních konstrukcích. Nad výtvarný moderního umění se pak ptá: „Je to skutečné jako televizní noviny, nebo jako kámen?“

Červen 2004

Sedíme v Cílkově pokoji a povídáme si, jak se nám daří. Vyprávíme, jak se mi líbí dlouhá toulání přírodou, kdy jakoby zapomínám sám sebe. „To přijde ča-

sem samo,“ říká. „Já se naopak snažím co nejvíc vjemů dostat do vědomí.“ Soustředění na vnímání pak přináší rozšířené chápání světa.

Je to důležité. Zdeněk Vágner, syn legendárního ředitele zoologické zahrady ve Dvoře Králové nad Labem, dnes žije v Africe a žije se jako lovec. Říká, že naše civilizace silně otupuje smysly, a může přidat i spoustu příkladů. Jeho domorodý stopař třeba řídí auto a při tom dokáže ve vzdálenosti dvou kilometrů najít stádo žiraf, určit, kolik z nich je samice a samců, a navrch přidá informaci, že v trávě vedle leží buvol. „Já sotva dohlédnu na

Z Cílka se stala instituce, taková dobrá duše, Zdeněk Svěrák českých intelektuálů a milovníků přírody.

nějaký kopec a žlutou travu na něm,“ komentuje to Vágner, který v buši žije už desítky let. Bílí lidé se podle něho nemají šanci něco takového během života naučit. Podobně ztrácíme schopnost orientovat se v přírodním světě bezprostředně kolem nás.

Zkušenosti přímého smyslového vnímání a zacházení s tělem jsou v *Krajinách* věnovány hlavně deníkové záznamy ze seminářů v Bechyni. Vyhmatávání kamenů v potoce, opakování pohybů po trávě vlní se ve větru, dlouhá pozorování malé plochy a další cvičení dokážou měnit navykly způsob přijímání prostředí, ve kterém žijeme. Zaujme ale i příběh z Krušných hor. Cílek tu kdysi několik dní putoval předjarní, nijak výrazně barevnou krajinou. Po pár dnech sešel do kláštera, kde ho okouzluje bohatý svět tvarů a zlačených sloupů. „Skoro si myslím, že bychom pochopili alespoň částku toho, co pro středověkého člověka znamenal deskový obraz (neřku-li karlístejnská kaple), tak se týden či měsíc předtím musíme dívat jen na hlinu, stromy a slepice,“ vysvětluje svůj zážitek.

Nejde ale jen o přímé smyslové vnímání, jde také o uvědomění si věcí, které nám někdy přímo cvrnkají o nos, ale my je kvůli zaběhanému a společností utužovanému způsobu přemýšlení o světě nevidíme.

Americký ekolog a filosof David Abram poznamenává, že svým dětem už skoro vůbec nevyprávíme příběhy. Nemá přitom na mysli čistě jim nějakou předem vytištěnou pohádku, ale okamžitě improvizování společně s potomkem. Třeba si vyjít do lesa nebo k řece a tam přemýšlet: Co se děje v lese za úplňku? „Jak se cítí řeka, když se do ní vracejí lososi?“ ptá se Abram.

U nás bychom se asi měli ptát jinak: Jak se cítí řeka, když se do ní lososi tak dlouho nevracejí? Stýská se jí jako babičce po vnučatech, nebo je naopak ráda, že má od těch raubířů pokoj?

Skoro stejně upozorňuje Cílek: „Jak se dozvíme o věcech, na kterých nejspíš závisíme: jak se daří lesu, co říká půda po dlouhé zimě a jak se cítí oblaka nad elektrárnou?“ A jinde: „Uvědomujeme si vůbec, že stavbou přehrad jsme zničili paměť lososího národa, která se vytvářela celý holocén?“

Zdůrazňuje-li Cílek vnímání, má tím mimo jiné na mysli: To, co dokážeme vědecky poznat, není všechno. Svět je daleko hlubší a širší. Vědomě se pouští do oblastí, kam věda nemá šanci proniknout (přínejmenším zatím), při vyprávění ale zůstává stejně srozumitelný a snad i odpovědný, jako

je tomu u populárně naučných článků. Sám připomíná že „rozum se musí namáhat, aby srdce vidělo přesně“. Poznání intelektem nebo intuicí – to není žádná libovůle!

Botanik Jiří Sádko jednou v hospodě rozmarně mával rukou slovy: „Cílek, to je new ageák.“ Dá se to tak říct, jenomže citlivost ke slovíům a smysl pro rozporuplnost světa Cílkovi pomáhají vyhnout se ideologizaci, připadně příliš patetickému slovníku. I tak je ale jasné, že zvláště všelijakým horlivým zastáncům „kritického myšlení“ hnu některé pasáže žlučí (dobře jim tak).

Červenec 2005

Krajiny vnitřní a vnější jsou po třech dotiskách radši vydány podruhé, rovněž jejich volně pokračování *Makom* si na nezáměr čtenářů nemůže stěžovat. Václav Cílek vede výlet pískovcovým okolicím Dubé na Mělnicku – táhne se za ním několik desítek lidí. Velká část z nich se v průběhu výpravy přelévá do různých skupinek. Místní i chalupáři s údivem sledují stometrový zástup.

Z Cílka se stala instituce, taková dobrá duše, Zdeněk Svěrák českých intelektuálů a milovníků přírody. Na jeho textech to (zatím?) není znát. „Jsem trpělivý, nemusím přijít, pochopit, mít zážitek, vhléd. Jsem poutník, ne dobyvatel,“ říká. „Zanechávám stopy, ale neukazuji cestu pro ostatní. Nevidím ostře a nechci nikoho plést.“

Cílkovo hledání společné řeči s okolním světem je neobyčejně inspirativní a on sám je příjemný společník. Případně následovníky ale varuje. Na cestě jsme totiž každý sám. Proto jsou také v tomhle článku zmiňována různá setkání místo toho, aby se mluvilo jen o knížce samotné. Radost nám přináší příběhy, které jsme žili, ne ty, které jsme pouze mysleli.

Jan Stejskal

Príliš ľudský čarodejník

v nenápadnosti obalu. Zdá sa, že pre dospelých má byť hanba čítať rozprávky.

Prvá kniha Harry Potter a Kameň mudrcov vyšla v origináli v roku 1997. Predstavila čitateľom zvláštne niekoľkomesačné dieťa, ktoré ešte zvláštnejšie dospelí ľudia pohodia na prahu jedného obyčajného domu na jednom obyčajnom londýnskom predmestí, obývanom úplne obyčajnými ľuďmi. Potom čas poskočí o desať rokov a dozvieme sa, že to zvláštne dieťa je sirota Harry Potter a tí obyčajní ľudia sú jeho teta s manželom, že majú aj vlastného syna v podobnom veku, všetci traja sú svorne nesympatickí a všetci traja svorne Harryho nemajú radi. Desať rokov je vek, v ktorom anglické deti nastupujú na strednú školu a Harry dostáva nezvyčajným spôsobom nezvyčajný list, ktorý ho pozýva do internátnej školy kúziel na zámku Hogwarts. Teda Rokfort. A tak sa spolu s ním dozvedáme, že je synom slávnych čarodejníkov, ktorí zahynuli v boji s diabolským čarodejníkom Voldemortom. A že v tom boji nezomreli len jeho rodičia, ale i Voldemort prešiel do akéhosi stavu nebytia, stratiac fyzické telo. A že Harry prežil, chránený silou lásky svojej matky, zostala mu však na čele jazva. A teraz sa dostáva do sveta čarodejníkov na Škole čarov a kúziel a čaká ho sedem rokov práce a učenia. Sedem dobrodružných rokov. Čo rok, to kni-

- ▲ Joanne K. Rowlingová
- ▲ Harry Potter a Polovičný princ (6)
- ▲ Preklad Oľga Kráľovičová
- ▲ Ikar 2005
- ▲ 544 strán
- ▲ 449 Sk

Hranica medzi dobrom a zlom vo svete Rowlingovej kníh je síce jasná, ale ich hrdinovia nie sú čierno-bieli. V Harrym od prvého dielu tušíme budúceho spasiteľa sveta čarodejníkov a hádam i sveta nášho.

ha. Tak to Joanne Rowlingová naplnovala. Prvé štyri roky a prvé štyri diely sa naozaj objavovali v pravidelných ročných intervaloch. Medzitým prišiel úspech, nové manželstvo, deti, z nezamestnanej učiteľky sa stala najlepšie zarábajúca žena Británie. Knižný projekt sa autorke azda sčasti vymkol z rúk, azda sčasti prerástol nielen jej očakávania, ale i jej osobnú pracovnú kapacitu. Knihy za ten čas zhrubli – prvý diel mal niečo cez dvesto strán, piaty vyše osemsto. A tak piaty diel nevyšiel v roku 2001, ale až 2003 a šiesty vychádza tento rok – v lete v angličtine, na jeseň sa postupne objavujú jeho preklady. Kedy vyjde posledný siedmy diel, dnes asi nevie ani autorka.

Príbeh sa odohráva v čase a priestore paralelnom k tomu nášmu priestoru a času. Svet čarodejníkov sa nachádza na tom istom ostrove ako Veľká Británia, domy, v ktorých čarodejníci žijú, sú medzi domami ľudí, ich obchody a nemocnice sú medzi bežnými londýnskymi domami. Len my bežní smrteľníci nevidíme vchody do nich. Čarodejníci vedia, ako prejsť z jedného priestoru do druhého, vedia „rozhrnúť avalonskú hmlu“. A starajú sa, aby sa svety nepomiesali. Majú na to špeciálne oddelenie na Ministerstve mágie. Ak sa náhodou svety pretnú, starajú sa o vymazávanie nevhodných ľudských spomienok. Iba v časoch najväčšej krízy navštívi minister mágie britského premiéra a premiér na túto konzultáciu rozhodne nikdy nezabudne.

Čarodejníci majú svoje noviny, svoju „políciu“ a väzenie, svoj bankový systém. Nebyť toho, že vedia čarovať, boli by vlastne ako my. Myslím, že aj to prispelo k úspechu Rowlingovej kníh. Príbeh, ktorý rozpráva, je v mnohom súčasný. Napriek schopnosti mnohých hrdinov čarovať – mimochodom schopnosti, ktorá im nie je len tak „z hŕby dána“, ale musia sa ju učiť a trénovať – sa drží viac pri zemi ako mnohé dnešné

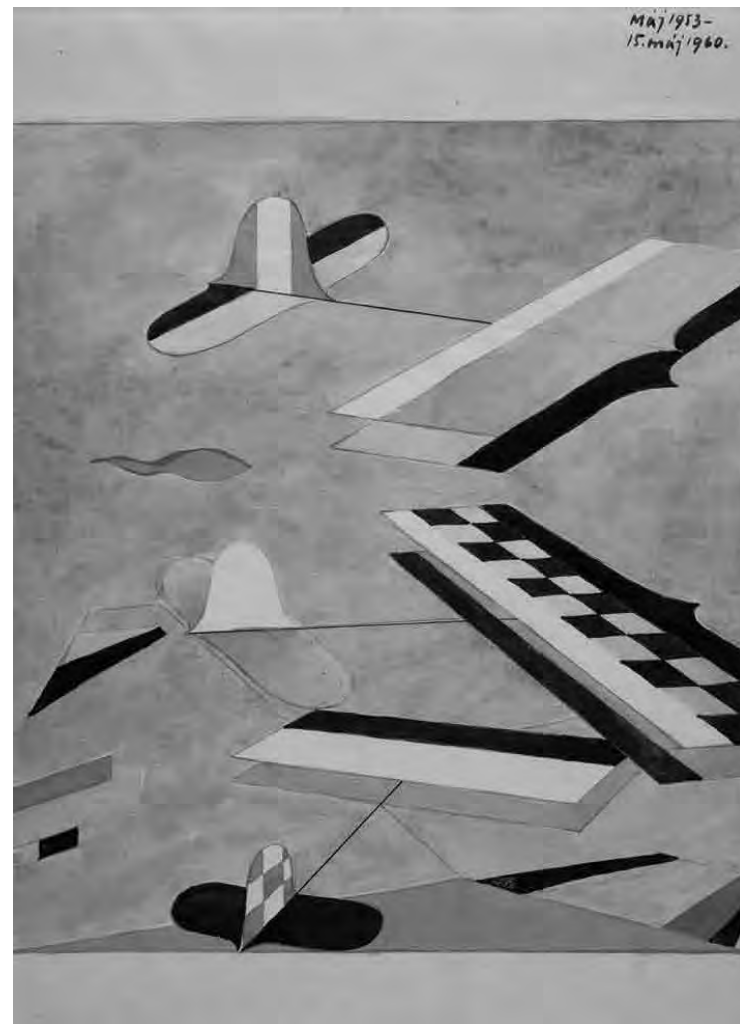
akčné filmy. Udrzuje rovnováhu medzi vážnosťou a nevážnosťou, medzi temnými tónmi drámy a britkým britským humorom bežného života.

Škola čarov a kúziel v mnohom pripomína súčasné britské stredné školy. Aspoň tie, ktoré sú ako Hogwarts internátne a koedukované. Má svoje uniformy, svoj internát, svoje vnútorné hierarchie. Jedenástočinní prváci sú pri nástupe rozdelení do štyroch fakúlt. Každá z nich má svoj vlastný charakter. A sú to práve charakterystiky študentov, ktoré sú rozhodujúcim triediacim kritériom. Má to na starosti starý čarovný klobúk, ktorý vie svoje a vidí adeptom do hlavy. Keďže ho spolu so všetkými postavami vymyslela autorka, nemôže sa myliť. Harryho klobúk zaraďuje do Chrabromilu, fakulty, ktorej autorka venuje svoje najväčšie sympatie. Jej študenti sa vyznačujú – ako inak – chrabrosťou. Tu sú aj jeho najbližší kamaráti Ron – syn z chudobnej čarodejníckej rodiny, a Hermiona, dcéra obyčajných smrteľníkov. Kedysi tu študovali jeho rodičia. Vedie ju veľmi britská dáma profesorka McGonagallová, zástupkyňa riaditeľa školy Dumbledora. Bystrohľad pre inteligentných a Biflomor pre slušných a lojálnych študentov sú dve menej výrazné a menej spomínané fakulty, ale ešte vždy kladne vnímané. Slizolin je fakulta, na ktorú autorka sústredila postavy nesympatické až negatívne. Klobúk sem vyberá ambiciózných a prefikovaných študentov a náhoda a autorka chceli, že sú to súčasne deti bohatých rodičov, ktorí si zakladajú na svojom rasovo, teda čarodejnícky čistom pôvode. Vedie ju profesor Snape, postava od počiatku nesympatická. Tu kedysi študoval študent, ktorý sa stal Lordom Voldemortom, vodcom a iniciátorom všetkého zla v čarodejníckom svete.

Medzičasom má Harry za sebou šesť ročníkov. Každý rok prežíva ra-

doti a starosti školských povinností. Každý rok je vtiahnutý do boja kladných čarodejníkov proti zápornému čarodejníkovi Lordovi Voldemortovi. Ten sa snaží získať fyzické telo, ktoré stratil pri takmerprehratom súboji s Harryho rodičmi. Prvé tri diely končia priamym súbojom Harryho s temer vteleným Voldemortom. Dobro, teda Harry, víťazí, vtelenie sa nepodarí, ale tušíme, že víťazstvo dobra je podmienené a zlo iba potrebuje trochu času na prípravu na nový útok. Štvrtý súboj sa končí nerozhodne – Harry z neho uniká živý, ale Voldemort získava definitívne telo. Autorka vytvorila sama sebe zložitú situáciu, možno aj preto jej trvalo tri roky, kým vyriešila jej pokračovanie.

Na konci štvrtého dielu profesor Dumbledore uvažuje o budúcnosti. Predpovedá Voldemortovu stratégiu a veľmi presvedčivo navrhuje možnú obranu. Súčasne on a spolu s ním aj čitateľa tušia, že plán sa nepresadí, lebo... lebo aj čarodejníci sú len ľudia a mnohí v rozhodujúcich pozíciách sú malicherní, samolúbi, nekvalifikovaní, skorumpovaní. V našom svete by sme povedali, chýba politická vôľa. A tak teda v piatom a šiestom diele sa strany dobra a zla vyjasňujú. Mnohí čarodejníci dezertujú do Voldemortovej armády zla. Minister mágie sa snaží o oficiálnu obranu, ale efektívnejší je od štátu nezávislý odboj členov Rádu vtáka Fénixa, ktorý dal názov piatemu dielu. Boj sa nevyhýba ani škole v Rokforte. V piatom diele je Dumbledore dočasne suspendovaný a nahrádza ho nie veľmi schopná, ale ministromi mágie blízka a lojálna profesorka Umbridgeová. Detailný popis množstva drobných sabotáží, ktorými ju študenti, ticho podporovaní učiteľmi vernými Dumbledorovi, napokon vyštví, rozosmeje a poteší každého, kto kedy dral alebo derie školské lavice – lebo veď ktorá škola je už ideálna.

Oskár Čepan (1925 – 1992), máj 1953 – 15. máj 1960, GJK, 9.XII.2005 – 29.I.2006

Šiesty diel je najtemnejší. Je v ňom najmenej humoru, dobru sa tu vodí najhoršie a zdá sa, akoby začínalo ťahať za kratší koniec povrazu. Tým viac som zvedavá, ako autorka situáciu vyrieši teraz. Má na to už len jeden diel.

Hranica medzi dobrom a zlom vo svete Rowlingovej kníh je síce jasná, ale ich hrdinovia nie sú čierno-bieli. V Harrym od prvého dielu tušíme budúceho spasiteľa sveta čarodejníkov a hádam i sveta nášho, toho, kto znovu a raz azda definitívne porazí Lorda Voldemorta. Je výnimočne talentovaný, ale nie je dvojníkom Mirka Dušina. Je trochu darebák, porušuje školský poriadok, učí sa menej, než by potreboval, a tak je síce žiakom, ktorý budí vždy a všade najväčšiu pozornosť, ale zďaleka nie je žiakom najlepším. Najlepšou žiačkou je Hermiona, celkom v duchu zaužívaného kliše o dievčenských šprtach – Hermiona vo výsledkoch testov vysoko prekračuje 100 percent, stáby autorka čosi počula o socialistických úderkách. Zároveň je prototypom súčasnej sebedomej ženy, ktorá sa vlastnou snahou dostala za hranice svojej spoločenskej triedy – je totiž pôvodou neurodzeného, čiže nečarodejníckeho. Harry s Ronom už v prvom diele pochopia, že jej schopnosti sú pre ich boje a darebáctva nenahraditeľné. Je skratka ich rovnocennou partnerkou.

Joanne Rowlingová neponúka nadnesený a realite vzdialený ideál neľudsky čistých hrdinov. Ukazuje nám svet, ktorý sa trochu podobá nášmu, len niektorí jeho obyvatelia sú trochu odvážnejší, trochu múdrejší, trochu šikovnejší, trochu dobrosrdečnejší než mnohí z nás.

Ron Weasley, Harryho najbližší kamarát, je jedným zo siedmich detí zo starej, ale chudobnej čistokrvnej čarodejníckej rodiny. Sú perfektnou ilustráciou príslovia „chudoba cti netratí“. Vedie si nájsť a obhájiť svoje miesto, či už krotia drakov v Transylvánii, alebo založia úspešný obchod so žartovnými pomôckami, prísne zakázanými v Rokforte. Sú trochu smiešni a trochu dojemní, ale aj oni môžu zaváhať. Prejde jeden z nich na stranu zla?

Albus Dumbledore, riaditeľ Rokfortu a najlepší zo všetkých čarodejníkov, jediný, ktorého sa bojí i Voldemort, je vo svojom úctyhodnom veku stelesnením múdrosti a dobroty. Aj on bol však

mladší a neskúsenejší. Možno sa vtedy dopustil omylu, osudného pre celý čarodejnícky svet. A ani on, ani McGonagallová občas celkom ľudsky nedokážu skryť svoje sympatie voči jednému a antipatie voči druhým študentom.

Profesor Severus Snape, hlava Slizolinu, je ukážkovou zápornou postavou. Spočiatku. Potom autorka podkryje jeho minulosť a zrazu je jeho správanie síce nie sympatickejšie, ale rozhodne pochopiteľnejšie a rodičia Harryho Pottera stratia svoju auru nepoškrvnenosti. V boji proti Voldemortovi je Snape na strane dobra. Ani Harry, ani čitateľ nechápe, prečo mu dospelí dôverujú. Bola to osudná chyba? Má autorka v zálohe ešte nečakannejší zvrät? Toto veru ani šiesty diel ešte nezodpovie.

Príbehy Harryho Pottera bývajú často porovnávané s Pánom prsteňov a nebýva to v ich prospech. Mne sú však sympatickejšie. Nemajú jeho závrtný pátos. Dobro tu bojuje so zlom, ale každý bojuje aj o svoje prežitie. Chýbajú tu anonymné tisíce mŕtvych bytostí, obetovaných na oboch stranách v mene veľkých ideí. Aj tu sa zomiera, ale zomiera sa individuálne a každú smrť treba stráviť. Ženy tu nie sú tým zázemím, ktoré ošetruje ranených hrdinov, sú aktívnymi a rovnocennými účastníkmi dejov i bojov. Na strane dobra i na strane zla. Joan-

ne Rowlingová neponúka nadnesený a realite vzdialený ideál neľudsky čistých hrdinov. Ukazuje nám svet, ktorý sa trochu podobá nášmu, len niektorí jeho obyvatelia sú trochu odvážnejší, trochu múdrejší, trochu šikovnejší, trochu dobrosrdečnejší než mnohí z nás. A potom sú tomu čarodejníckemu svetu dožičené aj trochu lepšie konce jeho malých a veľkých príbehov, než sú často dožičené nám.

Príbehy Harryho Pottera čítam rada. Som si istá, že nikomu neublížia a nikoho nedeorientujú pri dospievaní.

Lubica Lacinová

Iné, ale aj tak naše

osobných fotografických projektov na ťažko uchopiteľné témy... Avšak tí z nás, ktorí zastávajú pevnú, ba až nezlomnú vieru v silu fotografie schopnej skúmať, odhaľovať a transformovať príbehy o živote a svete, sa musia na svojich cestách riadiť prirodzenou hybnou silou. Svoju skúsenosť potom odovzdávajú divákovi, publiku.

Každý zo zúčastnených autorov (bolo ich vyše štyridsať) pridal k Jacobsonovej proklamácii niečo osobné. Andrej Bán tiež: Zaujíma ma autentický život, rituály a zvyky obyčajných ľudí, ktorí žijú akoby proti prúdu času. Slovensko, a najmä jeho odľahlé miesta, poznám dôverne. Zaujíma ma také Slovensko, ktoré mizne, ktoré sa nevie a možno nechce vyrovnáť s „novou dobou“. Aj preto som do svojej knihy Iné Slovensko napísal iba jednu vetu: Môže sa stať, že takúto krajinu nenájdete na žiadnej mape.

Vtedy som nepoznala Bánove plány a, pravdupovediac, ani ma veľmi netrápilo, že neviem presne, o čom hovorí, čo avizuje. Až teraz mi „došlo“, že zverejňoval svoj zámer s projektom, na ktorom pracoval od roku 1989. Teraz, keď obraciam stránky jeho Iného Slovenska.

Výber, výsledok pätnásťročnej fotografickej práce. Ako postupne listujeme v knihe, objavujeme menej známu, skrytú tvár slovenskej každodennosti, tvár, ktorá je autentická, individualizovaná, bolestná i groteskná. Svoje nálezy adresuje Andrej Bán spoluobčanom, ktorí majú zažitú rôzne podoby svojej vlasti – cez vlastné poznanie, cez skúsenosť svojich blízkych, cez po stáročia vstevované a zdedené kultúrne kódy. Iné Slovensko ich oslovuje, dojíma alebo aj provokuje práve preto, lebo svoje vlastné Slovensko nosia v sebe... – píše na začiatku knihy Martin Bútor.

Druhý z prológistov – Dušan Mitana – priznáva, že sa mu pri Bánových fotografiách podvedome vynárajú aj alúzie na dielo A. P. Čechova: ... na jeho drámy a poviedky. Námetové sústredenie na banálne nie je redukciami na banalitu, je kritikou tejto banality, ale kritikou chápravou, neodsudzujúcou, možno sa tým ľuďom autor trochu čuduje, má ich však pritom úprimne rád.

Bútor a Mitana sú nepochybne nadšení. A ja mám pokušenie zamiešať sa medzi týchto pánov so svojou „troškou do mlyna“. Aj mne sa kniha páči. Asi tak ako v osemdesiatych rokoch (stále sa mi ťažko dodáva to minulé storočie) neopakovateľné Štreitove snímky z Bruntálska, „chytilo“ ma týchto šesť desiatok hnedastých Bánových fotografií. Nie sú zoradené chronologicky, ani tematicky. Tvoria skôr mozaiku, akési prelínanie. Nie sú vždy námetovo originálne. Veď mnohých jeho predchodcov i súčasníkov priťahoval a priťahuje život v rómskych osadách, púte, vidiecke fašiangové slávnosti... Platí tu však, možno dvojnásobne, že keď dvaja ro-

Andrej Bán, Brezno 2002, Účastníci Vatiev zvrchovanosti

i neznámých, príbehy spomínajúcich i zabudnutých, radostných i zarmútených, príbehy hľadania imelového šťastia aj šťastia skutočného, vdychovania slávnostnej atmosféry noci na Bradle aj tajomnej levočskej pútnej noci, radostného prebúdzania... Prichádzam k záveru, že také veci sa nestracajú, nemôžu len tak úplne zaniknúť. Možno sa len stávajú ponornou riekou, možno sa vstrebú, aby lepšie upevnili korene... Myslím, že keby Bán neveril v „dobré konce“ nebola by v jeho knihe prvou tá láskavo-iro-

vých podmienkach života. Tak sme po nich túžili a teraz akosi nevieme, čo s nimi. Hry na politické či ekonomické spôsobilosti, najrôznejšie analýzy, prognózy, prieskumy verejnej mienky, stupídne draholacné hry na realitu nám pletú hlavy. Snažíme sa odhaliť záhadu termínov ako pluralizmus, multikulturalizmus, migrácia, tolerancia... Snažíme sa pochopiť sami seba. Sme my ešte ten tradovaný národ dobrosrdečný, pohostinný, spevavý a najmä holubičí? Sme vôbec jeden

žadovaný efekt – očisťujúca katarzia. Veľkosť národa by mala spočívať aj v schopnosti kriticky a s nadhľadom sa pozrieť na niektoré „posvätné“ skutočnosti. (Mýty naše slovenské, Bratislava 2005).

Asi naozaj má všetko svoj čas. Aj proces kultivovaného sebazpoznávania. Práve v tejto situácii pokladám za aktuálne Jacobsonove slová, za cenné Bánovo Iné Slovensko. Tu dostáva váhu aj jeho portrét Krnáčovcov (hlavní aktéri dokumentárneho filmu My zdes, na ktorom autorsky spolupracoval), rodiny, ktorá sa presídlila z Kazachstanu do slovenskej vlasti svojich rodičov, aby sa tu musela vyrovnáť s klamnými ilúziami a nepodľahla rozčarovaniu.

Treba povedať, že málokto pozná Slovensko tak dôverne z odvrátenej a zdanlivo neatraktívnej strany ako on. Keď je týždeň vo svojom bratislavskom byte, cíti nutkanie vydať sa na cesty. Ako pútnik je doma na krížnych cestách, tie sú mu domovom... Fotografuje aj v Kosove, Iráne, Izraeli či Južnej Amerike. Zakladá humanitárnu organizáciu Človek v ohrození. Podľa môjho názoru je princíp demýtizácie v spojení s princípom putovania a hľadania domova univerzálnym spôsobom, ktorý spája Bánove fotografie zo Slovenska so zábermi zo sveta – mieni Dušan Mitana.

Marta Stachová

Snažíme sa pochopiť sami seba. Sme my ešte ten tradovaný národ dobrosrdečný, pohostinný, spevavý a najmä holubičí? Sme vôbec jeden národ? Boli sme ním?

nická fotografia fašiangového anjela a nekončila by sa snímku chlapcov s úžasom pozorujúcich šarkana vystupujúceho k nebu. Preto si to jeho „iné“ snažím preložiť inak – ako iný spôsob, iný uhol pohľadu. (Vôbec sa mi nechce hovoriť o inakosti v súvislosti s ľúbivými publikáciami o Slovensku. A propos – všimla som si, že v kníhkupectvách majú so zaradením Bánovej knihy trochu problémy.) Možno by sa tu mohlo celkom dobre upotrebiť staré osvedčené Pars pro toto alebo Audiatur et altera pars.

Bánova kniha vyšla v úplne správnom čase. Hľadáme sa v no-

rod? Boli sme ním?

Poctivo sa tu snažia pomôcť historici: Každý národ si v istom štádiu vytvára svoju mytológiu... Bola jednoducho súdobým javom a posilňovala emotívne väzby jednotlivcov k danému spoločenstvu. V súčasnosti by sa naša identita nemala zakladať výlučne na etnocentrickej až nacionalistickej interpretácii dejín ani na laickej úrovni. Toto, samozrejme, nie je iba špecificky slovenský problém... Každý národ sa musí so svojou minulosťou, či vymyslenou „minulosťou“ vyrovnáť sám, inak sa nedostaví

Andrej Bán, Rožňava 1994, Chlapci na sídlisku púšťajú šarkana

- ▲ Andrej Bán
- ▲ Iné Slovensko
- ▲ Slovart 2005
- ▲ 133 strán
- ▲ 699 Sk

Nerobí mi veľký problém vrátiť sa v myslí o štyri roky späť, do bratislavskej Umeleckej besedy na výstavu Rodinný album sk. Občianske združenie Slovenská dokumentárna fotografia vtedy pri jej príprave požiadalo o spoluprácu Colina Jacobsona. Slová známeho britského obrazového editora v sprievodnom katalógu boli „plamennou obhajobou“ dokumentárnej fotografie: Žijeme v čase, keď sa mnohí mladší i starší fotografi nechávajú presvedčiť, aby sa vzdali

Bánova kniha vyšla v úplne správnom čase. Hľadáme sa v nových podmienkach života. Tak sme po nich túžili a teraz akosi nevieme, čo s nimi.

pokusov zobraziť takú nestálu entitu, akou je fyzikálna realita, keďže je to vraj naivné, pochybné a v podstate nehodné publikovania. Hlasy sirén im našepkávajú, že jediná možnosť je ponoriť sa do vlastného ega a vizuálne skúmať vlastné vzťahy k vonkajšiemu svetu. Výsledkom je záplava

bia to isté, nie je to to isté.

Sledujem teda predstavenie, do ktorého ma ako princípál vŕhajú bratislavský pouličný zabávač. Naznačujú sa tu príbehy zvedavcov, pútnikov, možno nechcených podivných stretnutí rodných bratov, zámerých stretnutí iných, známych

myslím si že... /
Ján Litvák

Marián Milčák:
Borges a iné
básne
Dušan Mitana:
Zjavenie (próza)
Marek Mitaš:
Autenticita verzus
postmoderná

romboid špeciál /
Nóra Ružičková

Som vedome zaujatá a domnievam sa,
že je to v poriadku (rozhovor s Nórou
Ružičkovou)
Iva Málková:
Utvárenie se z ozvén (esej)
Karel Piorecký:
Hľadání tvaru vody (esej)
M. Mlynářčiková & N. Ružičková:
Someone in between (experimentálny
text)

Matúš Bartko:
Presnosť a obraznosť lyrického jazyka
Matúš Bartko:
Učňovské roky majstra Lu (básne)
Peter Repka:
More bez vody (reportáž)

rodinné stiebro

Daniel Pastirčák:
Bánsnik dusený večnosťou čiže Miroslav
Válek
Miroslav Válek: V kruhu (básne)

voľným okom

Juraj Mojžiš:
O stigme dlane Eduarda Ovčáčka

Rudolf Jurolek: Vety
Štefan Jusko:
Posun klobúka, zrkadlo a prevrátený
opak (esej)

pan(o)ptikum

Matej Hrušík:
Nad nevydanou zbierkou básní
Svetoslava Veigla Piesne v samotách

recenzie

Vladimír Petrík:
Ivan Kadlecík – málo docenený (Ivan
Kadlecík: Dvanásť)
Marta Součková:
Rovnakost v rôznosti alebo obrazy a tó-
niny popribehov (aj jednej mandolíny)
(Jana Bodnárová: Insomnia)
Oliver Bakoš:
Smutný ponor do komického sveta
(Kornel Földvári: Svet pre dvoch)
Jaroslav Kušnír:
Objavujeme Ameriku (Anton Pokrivčák:
Americká imaginácia)
Jaroslav Kušnír:
Román z červenej Číny pre USA
(Anchee Min: Červená vášeň)
Marta Součková:
Swiftovské variácie (Graham Swift:
Denné svetlo)
Zuzana Ferusová, Miriam Suchánková:
Po stopách literárneho braku
(Pavel Janáček: Literárni brak)

z diára Ivana Kadlecíka

úkľady jazyka alebo slovgličina
Pavel Branko: Makarónčina

cool/túra

Vlastimil Kovalčík: Poézia v Studni

attachment

36/Peter Zajac:
Núdzový východ/94

Bezplatný katalóg Knižného klubu,
ako aj staršie čísla časopisu
Knihy & spoločnosť si môžete
objednať:

✉ Knižný klub Legenda
Hlavná 87/49
925 28 Pusté Úfany

☎ 031 / 784 53 15

☎ 031 / 784 53 14

@ mail@kniznyklub.com

Wichterle v televízi? Ani jako sexuální maniak.

▲ Otto Wichterle
▲ Vzpomínky
▲ Academia 2005
▲ 206 strán
▲ 285 Sk

Povaha lidí, jejich osudy se utvářejí vnějšími okolnostmi života mnohem silněji než vnitřními dispozicemi, zděděnými po předcích. Tak praví první věta paměti. Obsah skromně brožované knížky, ostatně jinou si ve spojitosti s autorem lze sotva představit, však úvodní konstatování jaksí nepodporuje. On sám totiž přišel na svět s genetickou výbavou určenou spíš pro fabriku na výrobu chemikálií, kde to bublá, vře a bouchá, a ze které vycházejí věci nevidané: na 150 vynálezů a mezi nimi dva největší, výroba silonu a měkkých kontaktních čoček.

Chemii a vědu vůbec vnímal nejen jako vzrušující, ale i zábavnou činnost, obsahující prvek hry. Velcí vědci jsou vlastně malé děti s obrovským přehledem, vytrvalostí a vnitřní svobodou. Wichterle potřeboval čas na práci, proto se snažil nevstupovat do ideologických konfliktů (a nevstoupil ani do KSČ). Přesto, nebo spíše právě proto, byl špatně zapsán u mocipánů – nejdříve gestapáckých, poté poúnorových.

Uprostřed války strávil 4 měsíce ve vězení, popis této zkušenosti včetně drastických a tragických osudů jeho spolupracovníků je otřesný svou stručností. Včetně toho, jak ředitele baťovského výzkumného ústavu ve Zlíně Landu, „vynikajícího organizátora a zkušeného vedoucího“, který zavřeným kolegům pomáhal, seč mohl, vyštvali po válce z ústavu. Ani samotný ústav nepřežil o mnoho déle – Baťa se ocitl na černé listině ještě dříve než Wichterle.

František, jeho dědeček z otcovy strany, který roku 1878 založil v Prostějově dílnu na nářadí (tam se také v říjnu 1913 Otto narodil), byl posedlý přihlašovaním patentů. Jeho vnuk nepochybně tuto vášeň nejen zdědil, ale ještě zdokonalil. V 60. letech uplynulého století americké firmy houfně využívaly jeho patentovaného postupu na výrobu měkkých kontaktních čoček, ale mnohým se za to platit nechtělo (šlo skutečně o velké sumy).

Kapitola Soudy v USA je nádhernou ukázkou, čeho bylo lze dosáhnout vytrvalým dokazováním pravdy i v situaci, kdy Wichterlovi podráždili nohy jeho vlastní lidé. Například doktor Dreifus, s kterým začátkem 60. let zkoušeli na 2. oční klinice v Praze první čočky,

byl ochotný o 13 let později před americkým soudem křivě svědčit proti Wichterlovi; nakonec však jeho lež vyšla najevo. Mocipáni v Akademii a v KSČ (kteří dali Wichterlovi dokonce možnost kvůli soudům vycestovat ze země, což jinak samozřejmě nesměl), nakonec stejně obětovali těžce obhájená licenční práva za potupnou dohodu s Američany, ztrátu z níž odhadl Wichterle na miliardu tehdejších devizových korun (byly samozřejmě mnohem tvrdší než obyčejné koruny). I Československo tedy mělo svoji Dreifusovu aféru, jenže skoro nikdo o ní nevěděl, protože jméno „československého Sacharova“ bylo na seznamu lidí, jejichž jméno se v médiích už nikdy nemělo zjevit.

Oficiálně kvůli tomu, že v roce 1968 prý připravoval kontrarevoluční zvrát (byl jedním z tvůrců známých 2000 slov), pravá příčina však tkvěla v tom, že byl příliš pracovitý, příliš tvořivý, příliš optimistický, příliš nekonformní, a měl také příliš podezřelé geny (v mládí byl znám pod přezdívkou Wikow, což bylo velké solidní auto, které vyráběla továrna jeho dědečka Františka).

První aparaturu na výrobu čoček, které dnes v celém světě nosí víc než sto miliónů lidí, dal Otto Wichterle dohromady na koleně na vánoce roku 1961 z dětské stavebnice Merkur; poháněl ji motorek z kola jeho synů. Vydatně mu při této kutilské činnosti pomáhala i manželka. Protože v té době už začal pracoval v Ústavu makromolekulární chemie (který dal postavit podle netradičního projektu a který nehledě na nepřítelů mocných přinesl československému hospodářství ohromné zisky), musel složitě vysvětlovat, proč nechce využít na realizační práci akademické kapacity (ty měly

podle jeho hlubokého přesvědčení sloužit právě jen na základní výzkum).

Zajímavé je i čtení týkající se Wichterlovy snahy o školskou reformu. Připravil třeba a tři roky přísně uplatňoval nový, průběžný systém hodnocení studentů na vysoké škole s pomocí testů, protože byl přesvědčen, že ojedinelé zkoušky koncem semestru nemohou být objektivní. Jako na potvoru však z testů po únoru 1948 vycházeli nejhůře právě ty nejnadějnější, tedy dělnické kádry. Jedním z přísných kritiků jeho názorů na výchovu studentů byl v 50. letech i Ota Šik, který se v období Pražského jara proslavil jako reformní ekonom.

První aparaturu na výrobu čoček, které dnes v celém světě nosí víc než sto miliónů lidí, dal Otto Wichterle dohromady na koleně na vánoce roku 1961 z dětské stavebnice Merkur; poháněl ji motorek z kola jeho synů.

Když v roce 1983 chystal Jaroslav Dietl o Wichterlem třináctidílný seriál pro televizi, zamaskoval ho prý naprosto dokonale. Jak Wichterle píše, „pro jistotu a pro větší zajímavost ze mně udělal sexuálního maniaka, jímž jsem opravdu nikdy nebyl. Přesto tajemník KSČ Havlín scénář neschválil, protože by prý mne v tom kdekdo poznal.“

Jak si jen na Wichterlově místě představit někoho jiného, s jiným mozkiem, s poněkud menším smyslem pro hravost, realitu, důslednost a lidskou důstojnost, s méně stabilní kombinací protistresových genů, s trochu nižším stupněm rezistence proti všemožným totalitám počínaje hnědou přes rudou až k té věčné diktatuře zabeđenosti,

malosti a závisti, rozkvétající v nízkých lidech na vysokých místech vždy v obdobích nejtěžších.

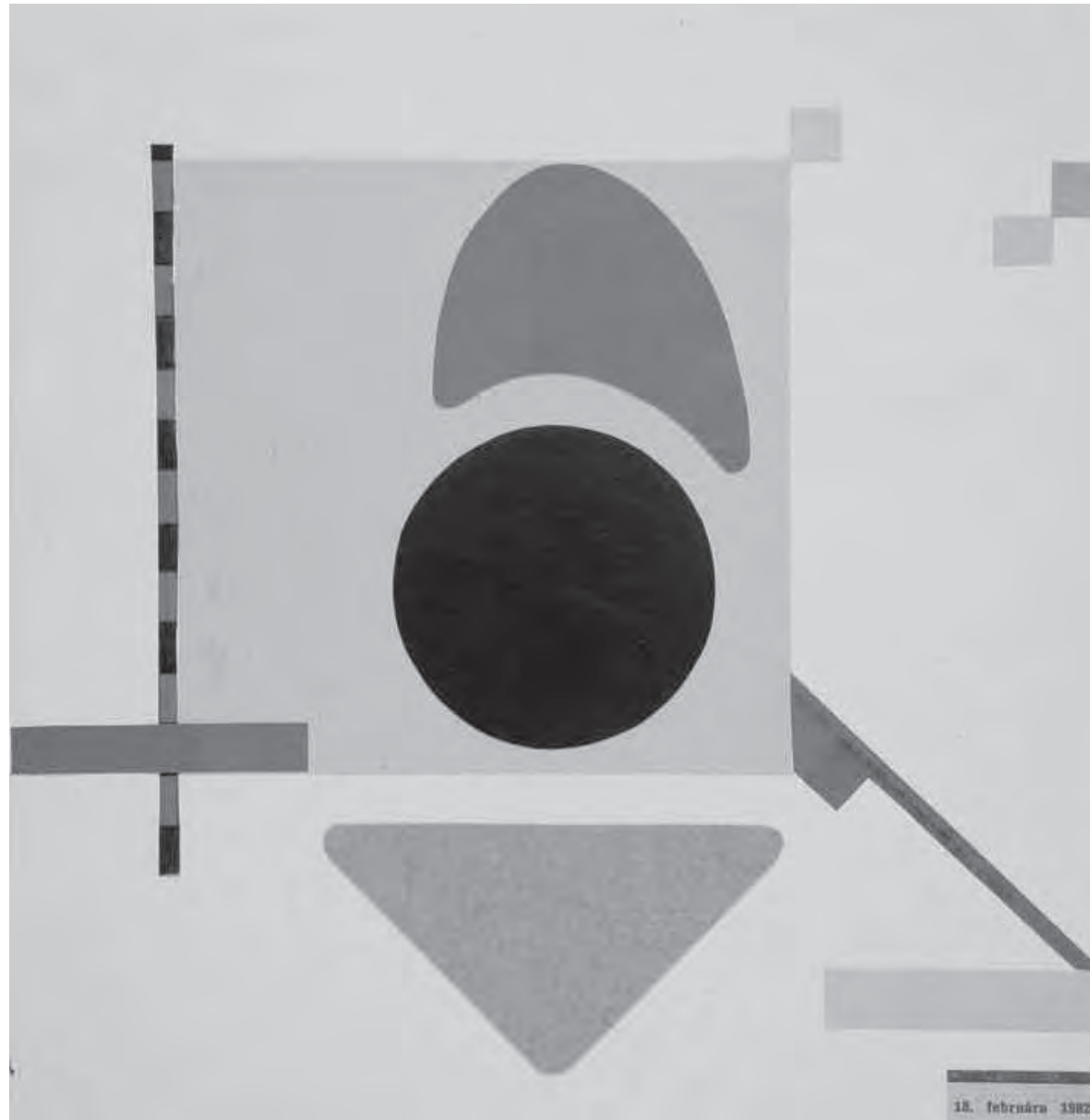
V jeho vzpomínkách však nenajdete ani zatrpkllost, ani snahu po vyrovnávání účtů. Konstatuje pouze fakta, doložená stohem písemností. Své vzpomínky psal pro Ústřední archiv akademie.

Zvolení do čela Akademie, tehdy ještě federální, v listopadu 1989 však přeje jen komentoval mírně sarkasticky: „Výběr kandidátů pro vyšší funkce v ČSAV byl ... velmi omezen tím, že jsme vlastně všichni byli kompromitováni, protože jsme po celou dobu pracovali, a tudíž „kolaborovali“ s mi-

nulým režimem. Na rozdíl od mnoha jiných jsem při tomto „kolaborantství“ měl jakousi polehčující okolnost v tom, že výsledky mé práce, jakkoliv byly pro naše hospodářství významné, byly režimem bagatelizovány a před veřejností tajeny, takže jsem pro nezasevěceného pozorovatele vypadal málem jako stávkující disident. Přitom jsem tehdy ještě pořád naivně věřil, že nový demokratický řád bude pro rozvoj vědy u nás blahosklonnější než předchozí bolševický. To tedy byly příčiny, proč si mne našla skupina připravující v Akademii volby za předsedu, a proč dokonce nenašla ani jednoho dalšího kandidáta.“

Michal Ač

Oskár Čepan (1925 – 1992), 18. februára 1962 (I.), GJK, 9.XII.2005 – 29.I.2006

O láske a národe v časoch štúrovcov

Ako autorka sa Jana Juráňová etablovala v slovenskej literatúre pred viac ako desaťročím. Predtým mala ambíciu o literatúre predovšetkým písať. Nejaký čas pobudla v Literárnovednom ústave SAV, potom ju zlákal do divadla – má k nemu stále blízko – a stala sa dramaturgičkou v trnavskom divadelnom súbore. Žurnalistiku si vyskúšala v Slovenských pohľadoch, Slobodnej Európe, napokon zakotvila v Aspekte a tam sa jej „ženský aspekt“, latentne prítomný už predtým, vyhranil do artikulovanej polohy.

1997). Text nemá kompozíciu obvyklú v dráme, ale postavy sú dramatickými osobami a ich prehovory sú replikami, aj keď dosť osobitnými. V podstate ide o paralelne „tečúce“ monológy, ktoré sa len občas menia na dialógy. Súvislý celok má neodškriepiteľne dramatický náboj. Po tému (nápad) si autorka zašla do štúrovských čias. Protagonistkami sú ženy, konkrétnymi vzťahmi spojené s významnými štúrovcami a notoricky známe z kultúrnej histórie: Anička – Jurkovičová, Adelka – Ostrolúčka, Marína – Pišlová, Antónia – Sládkovičova manželka. Do rozvíjajúceho sa deja vstupujú štúrovci (Hurban, Štúr, Francisci, Kalinčiak, Sládkovič), no ich repliky (pôsobia ako kontrapunky) sú v podstate citácie z dobovej korešpondencie, literatúry či prejavov, ako ich poznáme z knižných publikácií. Ženské protagonistky sa uvádzajú krstnými menami (aj v deminutívach), muži holými priezvkami, čo nie je náhodné. Ženy zastupujú samy seba, muži sú „monumenty“, ako nám ich dochovala história. Treba pripomenúť, že dej sa neodohráva v štúrovskej epoche, autorka ho posunula dopredu (alebo skôr vybrala z histórie), vystupujúce postavy sú dávno po smrti a tento fakt v texte reflektujú. Scénka je metafora.

Dramatický konflikt (či ako to nazvať) vyplynul z faktu, že autorka postavila proti sebe niekoľko princípov: osobné a nadosobné, ľudské a národnobuditeľské, ženské a mužské. Nositeľmi prvého sú ženy, druhého muži. Ak berieme do úvahy tradičné (trudované) názory, tak môžeme povedať, že je to konflikt medzi úzkoosobným (nízkym?!) a nadosobným (vysokým?!). Nositeľmi vysokého (národného) sú menovaní štúrovci, ktorí sa tu prezentujú svojimi názormi, realizovanými patetickým jazykom, zachovávacím dikciou dobového písaného prejavu. V tomto kontexte pôsobia neprirodzene, akosi neľudsky, akoby hovorili busty a sochy – taký bol však autorkin zámer. Úzko osobné, teda ľudské sa viaže na ženy. Každá pertraktuje svoj osud cez vzťah k mužovi, s ktorým ju

spája citový moment, láska naplnená alebo nenaplnená. Všetko, o čom sa tu hovorí, sa odvíja od tohto vzťahu. Niektoré si ho pochvalujú, iné ho posudzujú kriticky.

Najproblematickejší je vzťah Adelky a Štúra. Ide o vzťah nenaplnený – a ako sa v texte zdôrazňuje, z viny Ludovíta Štúra. Ten, ako vieme, zasvätil život národu a jeho potrebám. Bol proti manželstvám (proti Hurbanovmu, napríklad), autorka tento motív uvádza, ale jej nestačí, podsúva aj iný. Ten iný vyslovila pred rokmi jedna poľská slovakistka, ktorá objavila v Štúrovom správaní sa homosexuálne sklony. Juráňová podčiarkla Štúrovu „záľubu“ v mladých junákoch a v tomto zmysle sa dotkla aj Štúrovho cito-

storočí tento výraz (známejší a doneďava užívaný bol výraz stvora, čo je v podstate to isté). Neupierame však autorke právo takto ho vykladať.

Feministický „osteň“ hry spočíva v protiklade medzi osobným (citovým, rodinným) a národným (spoločenským), je zároveň protikladom medzi mužským a ženským. Niekedy sa vyzdvihoval (alebo zatracoval) „ženský aspekt“ ako tvorivý princíp u ženských autoriek. Ženský aspekt súčasného feminizmu je čosi iné. Zohľadňuje ideový zreteľ. Aj ten sa napokon prejaví v tvorivom geste, ale „zaváňa“ apriorizmom. Ako je to v tomto prípade? Juráňová odmieta ženskú pozíciu ako pozíciu „misky“, hoci striebornej, na ktorú muži kladú (alebo nekladú) zla-

Dramatický konflikt vyplynul z faktu, že autorka postavila proti sebe niekoľko princípov: osobné a nadosobné, ľudské a národnobuditeľské, ženské a mužské. Nositeľmi prvého sú ženy, druhého muži

vého vzplanutia k jednej českej deve a dosť brutálneho vycúvania z neho. Adelkin kritický vzťah k Štúrovi mal aj inú motiváciu. Keď zomrela, vyslovil sa o nej síce pozitívne, ale nazval ju „tvorom“, čo pokladala (presnejšie, čo pokladala autorka) za urážku a ustavične sa k tomu vracia. Dnes sa dá len ťažko posúdiť, aké konotácie mal v 19.

té jablčka. Misky sú „nádoby výborné“, ale predsa len nádoby, ktoré muži naplňajú (či nenaplňajú). Aby sa ten „nepomer“ vyrovnal, treba úsilie z oboch strán. A to je zrejme dlhá cesta. Juráňová prešla po nej kus dopredu. A treba priznať – že úctinne.

Vladimír Petřík

Barbara Kwieska, bez názvu

- ▲ Jana Juráňová
- ▲ Misky strieborné, nádoby výborné
- ▲ K. K. Bagala – L.C.A. 2005
- ▲ 91 strán
- ▲ 149 Sk

Má za sebou viac ako poltucta knižných publikácií (okrem toho desiatky publicistických príspevkov, väčšinou na ženské témy, a prekladov), drobnejších próz, poviedok, noviel a dlhších útvarov, kníh pre deti, dramatických textov. Žánrovo-tematickú mnohochuť zjednocuje fixný pohľad na vzťah muž – žena, hoci ním sa autorkino tvorivé gesto nevyčerpáva. Juráňová je dobrou pozorovateľkou života a sveta okolo nás, vidí dovnútra vecí a javov, odkrýva súvislosti aj tam, kde by sme ich nečakali, a vie o tom zaujímavo rozprávať. Jej texty majú nezriedka aj vrstvu poetickú, ktorá sa strieda s reflexívnou.

Najnovší knižný titul Misky strieborné, nádoby výborné sa radí k autorčiným dramatickým pokusom (úspešným, keďže bol inscenovaný v roku

OBJEDNÁVKA PREDPLATNÉHO ČASOPISU – Knihy & spoločnosť

Objednávam si:

..... ks ročné predplatné (240,- Sk), ... ks polročné predplatné (120,- Sk)

Platbu za predplatné vykonám týmto spôsobom:

- Poštovou poukážkou typu „H“ na adresu: L.K. Permanent, spol. s r. o., pošt. prieč. 4 (Monika Herbergerová) 834 14 Bratislava 34
- Preplatením vystavenej faktúry: IČO/DIČ: .....

Meno/Firma: ..... Ulica/Číslo: ..... Mesto/PSČ: .....

Telefón: ..... Dátum: ..... Podpis: .....

L. K. Permanent, spol. s r. o., tel.: 02/44453711, fax: 02/44373311, e-mail: lkperm@lkpermanent.sk, www.lkpermanent.sk

(L. K. Permanent vybavuje objednávky na Slovensko a do zahraničia - okrem Českej republiky.)

Objednávky do Českej republiky: call centrum: +420/234 09 28 51, fax: +420/234 09 28 13,

e-mail: predplatne@predplatne.cz, web: www.predplatne.cz

(ročné predplatné 240,- Kč + poštovné ČR, polročné predplatné 120 Kč + poštovné ČR)

Bratislava Kozia zo Žilina Bodova z Košice Mlynská p Banská Bystrica Dožná 8 www.artforum.sk info@artforum.sk 02/5441 1898

KNIHKUPECTVO ARTFORUM
DOBRODRUŽSTVO MYSLÉNIA

ARCH
11/2005
Časopis o architektúre a inej kultúre

Téma:

Signály zmeny

KALENDÁRIUM

Súťaž

Výstavy

NOVOSTAVBA BUDOVY
KOOOPERATIVA
POIŠŤOVŇA, A.S.,
ČAJKOVSKÉHO ULICA,
BRATISLAVA

JOZEF SPÄČIL Zavesený v priestore

ADMINISTRATÍVNA
BUDOVA S PREDAJŇOU,
SENICA

DANICA KONČEKOVÁ Oranžovo-biely „ghost“

TECHNOLOGICKÉ
CENTRUM ICUB,
MILLENIUM PARK,
LUSTENAU, RAKÚSKO
HENRIETA MORAVČIKOVÁ Inkubátor
podnikania podľa BKK-3

SOCIÁLNE BYTY POLJE,
LUBLANA
ANDREJ HRAUSKY Sociálne bývanie
Lublana

REKONŠTRUKCIA
PODCHODU PRE
CHODCOV, ŽILINA
MAGDALÉNA KVASNICOVÁ Living
Underground alebo dobrodružstvo
tvorivosti

CENA PROFESORA
JOZEFA LACKA 2004
– 2005

PROJEKTY

PARK ONE, polyfunkčný dom,
Kollárovo námestie, Bratislava

Ubytovanie zamestnancov výrobného
centra PSA-Trnava, Sered

FORUM

Územné plánovanie šité na mieru
alebo bratislavské špecifiká

Loft? Loft. Loft!

Wonderland v Benátkach

Peter Cook v Bratislave

Cena ARCH 2005

RECENZIE

IN/EX TERIOR – The Works of Eva
Jiříčková / Práce Evy Jiříčkové

INÁ KULTÚRA

Výtvarník Oskár Čepan

Otvorenie výstavy:

8. decembra 2005
Galéria Jána Koniarka
Kopplov kaštieľ, Zelený krížek 3,
Trnava

Trvanie výstavy:

9. december 2005 – 29. január 2006

Organizátor:

Galéria Jána Koniarka v Trnave

Spoluorganizátor:

SNK – Slovenské národné literárne
múzeum

Kurátori:

Barbara Bodorová, Jiří Valoch

Sprievodné podujatie:

8. decembra 2005, 9.15 – 17.00 kon-
ferencia Výtvarník Oskár Čepan o vý-
stavných priestoroch Galérie Jána Ko-
niarka, Kopplov kaštieľ, Zelený krížek
3, Trnava

Cieľom výstavy Výtvarník Oskár Čepan v koncepcii Jiřího Valocha a Barbary Bodorovej je predstaviť osobnosť Oskára Čepana (1925 – 1992) v rovine, ktorú doposiaľ nepoznajú ani odborná verejnosť – ako výtvarníka; tvorcu koláží a geometrickej abstrakcie. Pri príležitosti konania výstavy vydáva Galéria Jána Koniarka katalóg Výtvarník Oskár Čepan s textmi Viery Levitt, Barbary Bodorovej, Jiřího Valocha a Petra Zajaca.

V deň vernisáže sa koná odborný seminár s cieľom predstaviť tvorivú osobnosť Oskára Čepana v celej šírke – ako literárneho a výtvarného teoretika a kritika, esejistu, amatérského archeológa, scénografa a napokon aj ako výtvarníka.

Na konferencii s príspevkami vystúpia: Nadežda Čepanová, Ladislav Čavojský, Silvia Čúzyová, Barbara Bodorová, Rudolf Fila, Anna Fischerová, Daniel Grúň, Milan Hamada, Sabina Jankovičová, Marcela Mikulová, Juraj Mojžiš, Mahulena Nešlehová, Ľubica Somolayová, Jiří Valoch, Karel Valoch, Peter Zajac a iní.

Blížšie informácie: www.gjk.sk

Autori čísla

Michal Ač
pochádza z Jablonca nad Nisou, vyštudoval novinárčinu, pracoval v Rudom práve, Pravde, Nedeľnej Pravde, Kultúrnom živote, Športe, Novom čase a najnovšie v Sme, kde sa venuje najmä popularizácii vedy

Barbora Černušáková

vyštudovala politológiu a žurnalistiku na FF UK, niekoľko rokov pracovala v Amnesty International, v súčasnosti koordinuje mediálnu prácu slovenských Priateľov Zeme, ktorí sledujú pôsobenie korporácií, politiku medzinárodných finančných inštitúcií a zameriavajú sa na udržateľné alternatívy rozvoja

Katarína Hradská
historička, venuje sa dejinám slovenských Židov od roku 1918 – 1945, autorka kníh Nemeckí poradcovia na Slovensku a riešenie európskej otázky, Snahy Pracovnej skupiny o záchranu slovenských a európskych Židov, spolueditorka Prejavov a článkov J. Tisu 1938 – 1944

Igor Kapišinský

vyštudoval fyziku so špecializáciou astronómia a teológiu, pracuje v Astronomickom ústave SAV, jeden zo zakladajúcich členov Spoločnosti pre podporovanie kritického myslenia zameranej na propagáciu vedy a na boj proti každému druhu šarlatánstva, povier a paveldy

Ladislav Kováč
profesor biochémie na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, venuje sa kognitívnej biológii, po novembri 1989 bol deväť mesiacov ministrom školstva

Lubica Lacinová

biofyzička a fotografka, na Ústave molekulárnej fyziológie a genetiky sa zaoberá tým, kedy, ako a prečo prechádza vápnik cez bunkovú membránu, spolupracuje so Sedmou Generácií, Mostami, Aspektom a ďalšími

Vladimír Petřík
literárny historik a kritik, zaoberá sa problémami slovenskej literatúry 20. storočia, už niekoľko desaťročí píše referáty o knihách, predovšetkým pôvodnej tvorby

Marta Stachová

absolvovala štúdium fotografie a historických vied, pracovala (a pracuje) pre viaceré kultúrne inštitúcie a časopisy (GMB, SNG, Kultúrny život, Historická revue), kurátorsky pripravila niekoľko výstav fotografií

Jan Stejskal
novinár, vyštudoval všeobecnú antropológiu na Fakulte humanitných štúdií UK v Prahe, vedie mesačník o životnom prostredí EkoList, pravidelne stĺpčeky o životnom prostredí píše do českého týždenníka Respekt

Michal Šmigel

historik, odborný asistent novovekých dejín na Katedre histórie FHV UMB v Banskej Bystrici, venuje sa problematike migračných a opčných procesov v povojnovom Československu, ruskej a ukrajinskej emigrácie, utečencom zo ZSSR a pôsobeniu UPA na Slovensku

Miroslav Tížik
sociológ, na FiF UK učí súčasné sociologické teórie a sociológiu novej religiozity, na VŠVU vedie kurz sociológia umenia, zaoberá sa aj kvalitativnou a biografickou sociológiou

Monika Vrzgulová

etnologička, pracuje v Ústave etnológie SAV, v Nadácii Milana Šimečku vedie projekt Osudy tých, ktorí prežili holocaust

Katarína Zavacká
vedecká pracovníčka Ústavu štátu a práva SAV, venuje sa dejinám štátu a práva v 20. storočí

Ivan Žucha

profesor psychiatrie na Lekárskej fakulte UK, autor kníh Fragmenty a zápisky psychiatra Ivana Žuchu, Kompost a knihy Rozhovory (spolu s I. Hulínom)

Celoživotní sprievodcovia

Na rozdiel od ostatných častí K&S v tejto rubrike nepredstavujeme knihy, ale prostredníctvom kníh, ktoré čítali či čítajú, osobnosti našej kultúry. Tentoraz v nej zaraďujeme text, ktorý sme si od autora nevyžiadali. Pre účel rubriky sme sa rozhodli uviesť jeden z e-mailov, ktoré Igor Kapišinský pravidelne zasiela viacerým adresátom (Michal Ač – SME, Róbert Kotian – Domino fórum, František Šebej – .týždeň, Eugen Gindl – Kozmos a šéfredaktor K&S). A ak sa medzi našimi čitateľmi nájdú priaznivci rôznych reality shows, tento príspevok môžu chápať ako ich intelektuálny variant.

Vážení priatelia, chcem vám všetkým oznámiť, že na vás myslím a do „mesiaca a dňa“ vám, dúfam, dodám zasa nejakú blbôstku. Potrebujem však kludné dva, tri víkendy... Naďabil som totiž (a úplne finančne skolaboval) na vynikajúce knižné veci, ktoré po nociach hltám ako blázon a, žiaľ, do nich barbarsky robím poznámky, škrty, otázniky a výkričníky. Už dlho chcem čosi povedať o vynikajúcej Weinbergovej knihe starších esejí Tváří v tvář (Aurora 2004 – vďaka Michal) a trochu zdvihnúť adrenalín hlavne filozofom..., vytešujem sa Novému kvantovému vesmíru (Argo/Dokořán 2005 za mastných 800 Sk!) od T. Heya a P. Waltersa. Úplne som zhlto Keplerovu čarodajnicu od J. A. Connora (Pragma 2005), do SME už z toho pripravujem „krataš“ – KEPLER a astrológia a do K&S by sa o tom mohla vojsť obsiahlejšia

Foto archív autora

recenzia. Takže Damas a Michal, čakajte ďalšiu hovadinku. (Bože, a ja som si myslel, že o Keplerovi toho viem pomerne dosť...) Dnes mám na Štefánikovej stretnutí s teológmi (Teologické fórum), a tak stihnem aj Artfórum, kde som si objednal Smolinovu knihu Tri cesty ku kvantovej teórii gravitácie, ktorú som nestihol predtým kúpiť, a Dickovu knihu Život v jiných svétech, o ktorej som toľko popísal do Kozmosu (E. Gindl)... a teraz ma s astroteológiou otravujú rôzni exoti. Boh varuj aj .týždeň, lebo asi do týždňa Ti, Ferko, dokončím článok do Kritickej prílohy o tom, či možno vzdať boj s iracionalitou. (Gallupov najnovší výskum americkej a zrejme aj svetovej hlúposti.) Za chvíľu dostanem správu, ako možno použiť materiál, ktorý som teraz dokončil pre povidný projekt (Metanexus či čo) a sú

to Stručné dejiny nášho vesmíru... o tom, že skoro nič o jeho počiatku nevieme, ale predsa viac ako filozofia a teológia... asi by sa to najviac hodilo Tebe, Robko, do DoFo, samozrejme, ak by sa Ti to aspoň trochu pozdávalo (je to pre laikov a úplne bez filozoficko-teologickej omáčky). Takže tak a nech sme zdraví a všetci si zachováme rozvahu i zdravý rozum aj napriek vtáčej chrípke, reality shows a Dan Brownovi (už ma pekne serie). Myslí si, že knihy by sa mali tlačiť tým menšie, čím je v nich menej kvalitných myšlienok a menej ducha! Takto by aspoň spústa zhovädilých tlačovín zmizla pod Planckovou dĺžkou (teda za hranicu nášho vnemu a preč aj pred fyzikou) a svet by bol opäť krásny a plný lesov. Hawgh!

Všetkých pozdravuje Gitano, urodzený gipsy a hrdý Ladinec.

Č o s a k u p u j e

ARTFORUM

fiction

1. Dan Brown:
Da Vinciho kód
(Sloart)

IKAR

John Grisham:
Maklér
(Ikar)

martinus.sk

J. K. Rowlingová:
Harry Potter a
Polovičný princ (6)
(Ikar) – predpredaj

2. Robert Fulghum:
Tretí prianí 2:
zbytek příběhu
(skoro)
(Argo)

Johanna
Lindseyová:
Zamilovaný
darebák
(Ikar)

Dan Brown:
Digitálna pevnosť
(Sloart)

3. Dan Brown:
Digitálna pevnosť
(Sloart)

Táňa Keleová -
Vasilková:
Ja a on
(Ikar)

Dan Brown:
Da Vinciho kód
(Sloart)

nonfiction

1. Umberto Eco:
Dějiny krásy
(Argo)

José Pijoan:
Dějiny umenia 12
(Ikar)

Lunárny kalendár
2006 – Príloha:
Nástenný kalendár
pre záhradné
práce
(Eugenika 2005)

2. E. Krekovič,
E. Mannová,
E. Krekovičová:
Mýty naše
slovenské
(AEP)

Vtáky Európy
(Ikar)

Sharan Newman:
Skutočná história
v pozadí
Da Vinciho kódu
(eastone books)

3. Kay Pollak:
Žiadne stretnutie
nie je náhodné
(Eugenika)

Človek
(Ikar)

Pavel Dvořák:
Stopy dávnej
minulosti 4
(Rak)

Knihy a spoločnosť (K&S) Vydáva: Ing. Frederik Nemeth, *FAN studio Redakcia: Damas Gruska (šéfredaktor), Martina Nemethová (vedúca redakcie) Redakčný kruh: Egon Gál, Tatiana Jajcayová, Dana Kršáková, Zuzana Kusá, Imrich Sklenka, Ľubomír Tomáška, Milan Zemko Adresa: Stará vinárska 3, 811 04 Bratislava tel.: +421/2/5463 0088, 5441 5036 fax: +421/2/5463 0089 e-mail: kas@fan.sk Internet: www.fan.sk/kas Jazyková úprava: Marta Hollá Vizualná koncepcia: Layout JS. Grafická úprava: *FAN studio Tlač: OFPRINT, Magnetová 11, 831 04 Bratislava Rozširuje: Mediaprint-Kapa a knižní distribútori Registračné číslo: MK 3240/2004, ISSN 1336-5584. Uvádzané ceny kníh sú orientačné. Príspevky bez uvedenia mena autora a uverejnené pod skratkou (K&S), s výnimkou reklamných bannerov a inzercie, sú stanoviskom redakcie. Nevyžiadané rukopisy nevraciam. Rebrický predajnosť kníh sú zostavené na základe údajov za predchádzajúci mesiac. Objednávky na predplatň prijíma: L.K. Permanent spol. s r. o., pošt. prieč. 4, 834 14 Bratislava 34, tel.: +421/2/44453711, fax: +421/2/44373311, e-mail: lkperm@lkpermanent.sk

Časopis vychádza s láskavým príspevkom CREDIT SUISSE LIFE & PENSIONS, Občianskeho združenia Index a Ministerstva kultúry SR.